

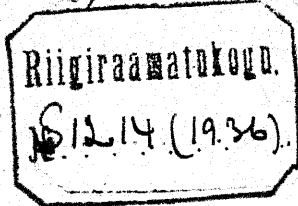
EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetussektär

Tartu 1936

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. J. V. Veski, Eesti kirjakeelest ja selle serveerimisest. Põhimõtteid seoses Joh. Aavik'u „Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatikaga“	161
2. P. Ariste, Vene laensufiks vadja keeles.	170
3. Raamatute ülevaade:	
E. Nurm, E. Mauk ja K. Mihkla, Eesti keskkooligrammatika ühes harjutustikuga I—V	171
J. V. Veski, H. Rajamaa, Kuidas tarvitada uusi sõnu? Eesti sõnade muuteline sõltuvus	176
J. Mg., V. Kiparsky, Fremdes im Baltendeutsch.	178
„ J. Kalima, Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat	182
P. Ariste, J. A. Lundell, Skandinaviska folkhäl i språkprov. Täxt I.	186
4. E. Elisto, Akadeemilise Emakeele Seltsi juhataste keelelisi otsuseid ja seletusi	187
5. Pisiküsimusi:	
Joh. Aavik, <i>Meie igapäevane leib . . . ja augu kaevamine.</i> Vastuseletuseks E. Elistole	191
E. Elisto, Lõppsõnaks	192

KUS ON ELEKTER, SEAL KA

„ELEKTRIK“

„ELEKTRIK“ — organiseeritud elektrikute häälekandja — on ainukeseks elektrotehniliseks ajakirjaks Eestis.

„ELEKTRIK“ jälgib tähelepanelikult elektrotehnika arengut maailmas ja toob sellest värskemaid uudiseid.

„ELEKTRIK“ annab praktilisi näpunäiteid elektrotehnisel alal töötajale, süvendab nende teoreetilisi teadmisi ja võitleb agaralt elektrikute pere huvide eest Eestis.

„ELEKTRIK“ on kujunenud hädavajalikuks käsiraamatuks kõigile neile, kes on huvitatud elektrimajandusest.

Kes ajaga tahab sammu pidada, loeb „Elektrik'ut“.

„Elektrik“ ilmub Elektrikute Ühingu väljaandel 6 korda aastas. Tellimishind on 2 kr. aastas, 1 kr. pooles aastas. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised Eestis.

Toimetused ja talitus: Tallinn, Lühikejalj 6. Avatud kella 9—11. Telef. 477-17.

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Vabriku 5—4, tel. 2-81.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Eesti kirjakeelest ja selle serveerimisest.

Põhimõtteid seoses Joh. Aavik'u „Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatikaga“.

Senised sõnavõttud J. Aaviku õpiku kohta on asunud üldiselt üksmeelsele seisukohale, et see raamat sisaldab rohkesti detailset keelelist ainet, mida tuleb suurel määral positiivseks hinnata, pakub aga ms. ka küllalt üksikasju, mille väärtus osutub üldkeele huvide vaatekohalt aina negatiivseks. Käesolevad read ei sea endale ülesandeks teose üksikasju lähedalt kõne alla võtta (sest selleks läheks tarvis kahtlemata rohkem lehekülgi, kui sisaldab käesoleva ajakirja terve aastakäik), vaid tahavad ainult riivamisi puudutada meie üldkeele põhimõtteid ühenduses kõnealuse raamatu sisuga ja osalt ka selle arvustamisega.

1. Vastavalt pealkirjale tuleb teoselt oodata eeskätt süstemaatilist aine-esitust. Kuid see ootus ei täidud. Selle tagajärjel jääb raamatu kompositsioon, mille olulistele puudustele juba J. Mägiste tähelepanu on juhtinud (s. a. EK, lk. 137, 138), õige tükeldatuks ega võimalda ülevaadet pakutavast ainet. Järjestuslikku kindlust ei saagi ju kujuneda teoses, kui autor koostab käsikirja sama-aegselt raamatu trükkimisega, vaid seda asendab, nagu tavaliselt teistegi sama autori raamatute puhul, temale nii iseloomustavaks saanud joon: pakkuda käsitelu järjekorrast väljaspool ikka jälle uusi lisasid, „täiendusi ja lisanguid“, „lisanguid ja õiendusi“ eelnenule (käesoleva raamatu lisa moodustab u. 22% kogu teosest). Loomulikult ei võimalda nii ennatlik, tõtlev serveering alati anda terviklikke kaalutlusi ega purgiva ulatusega ainetikku.

2. Kõik arenevad rahvad tunnevad tarvidust oma keele murdeist ja murrakuist välja arendada ühist keelt — kõigile rahvaliikmeile läbikäimiseks vajalikku üld- ning kirja-keelt. Et see suudaks kõige hõlpsamini rahuldada selliseid nõudeid, peab ta olema süstemaatilise ehitusega, analoogiliselt arendatud, võimalikult vaba rohkeist erandest. Seda üldtunnustatud, otstarbekat teed on käinud paratamatuse sunnil ka eesti keel. Aavikut ei juhi — ilmses suguluses kompositsioonilise järjekindlusetuse kallakuga — seesugune käsitlus kirjakeele arhitektoonikast. Seepärast pakub ta nii tihtigi täie aplombiga keelesüsteemi tükeldavaid seisukohti, mis, kui need tarvitusele pääseksid, teeksid kirjakeele sellisena võimalikuks, nii et tuleks siis edaspidi alles uusi põhialuseid üldise läbikäimiskeele soetamiseks otsima hakata. Seda keeleanarhist taotlust on A. aeg-ajalt ikka jälle korranud; ta tungib siin-seal esile ka kõnealuses õpikus, ms. näit. 4-leheküljelises raamatule kaasa antud rohelises irdosas, mis frapantsete ebajärjekindluste jm. kõrval sisaldab isegi puhtkeelelisi vigu. Üldse jätab raamat praegumainitud suhtes õige palju soovida; selle selgituseks järgnevad siin mõned näited.

a) Eriti ulatuslikult paistavad silma igasugused *in k o n s e k v e n t s u s e d*. Näit. puudub sõnade käändkondadesse jaotusel ühine alus. Soovitamist leiavad ainsuse osastavas *kolmandat* ja *kolmat*, aga ainult *kümnendat* (33); *psüühhe*, aga *kliik* (17); *vaidlus*, *ütlus*, *suplus*, aga *kakelus* (7); *muusa* (17), aga *teem* (18); *enamvähem* (3), aga *aeg-ajalt*, *võib-olla* (352); *võrratu ilus*, aga *võrratult suurem* (23); *gratsiöösid* (13), aga *vulgaarne*, *tertsiaarne*, *primaarne* (20), *tähtsuseti*, aga *võimatu* (413). Või kas leidub siin mingisugustki järjekindlust, kui eelistatakse, ilma vähimatki alust kätte juhatamata, kord *line-*, kord *lik-*, kord *ne-*tuletisi läbi-segi: *tarviline*, *närvlik*, *sugulik*, *paksuhuulne*, *mustaraamiline*, *kolmesilbiline*, aga *kolmekroonine* (11) jt. Kui *shidsofreenia* (18), üks siis muidugi ka *kidsi*, *vidsad*!! Kui ühe linna nimi A-I on *Valk* (263), küllap siis on olemas ka *Viljand*, *Rakver*, *Tõrv*! Kui autor õigeks peab vorme *juletakse*, *vaigitakse* (73), (ma) *lasin* (76), *kaevatud* (77), siis ärgu kokkugu tagasi samas suunas (analoogiliste *salgama* resp. *pesema* resp. *saatma* eeskujul) ütlemast ka infinitiivis (ta tahab) *juleta*, *vaigita* resp. *lasema* resp. *kaevma*! A. hülgab „inetut memetamist“ (87), ei pea aga samataolist *mama-tamist* (265, 284 — *õnnetumamad*, *tundmatumamaid*) mitte inetuks, kuid ei soovita ometi mitte sama süsteemi päraselt *õnnetumus*, vaid *õnnetus*. Kui A. tahab ultra-häälikupuritanistlikult elu-

õigust võita vormile *õitsel* (379, pro *õitsis*), nagu seda teeb ka Muuk VÕS-us, ei peaks ometi unustatama teisi sama keele-nähtuse kaaslasi: *sõim* [sõime], (ta) *sõi*, (ta) *lõi* (siis vahest juba ka looma — *loi*), — muidu jääb taotlus poolikuks. Alati terutatakse meil reeglit, mille järgi kestust väljendavad verbid nõuavad ikka ainult osasihitist (näit. armastan *teda*), aga mispärast peavad täiesti samaloomulised pöördsonad *omama* (206) ja *evima* (423) ses reeglis korruga erandi moodustama?! Erandi tegijaks ei ole siin muu kui ainult — tuju. Kui *hirurg* (296) peab A. heaksarvamist mööda õige olema, eks siis nõua järjekindlus kirjutada ka *haos* (pro A. *kaaos*, 19), sest mõlema sõna lähteliseks alguskonsonandiks on kreeka χ . Jne.

b) Tarbekeele pruugi vastaselt *s a m a s t a b* A. sageli erineva tähendusega sõnu, viies keelt seega tagurpidi. Nii ei tee ta vahet erisisuliste sõnade *rõiva* ja *riide* (213), *mõju* ja *toime* (400), *tärmini* ja *termini* (19), *hardumuse* ja *harduse* (7), *nähtuse* ja *nähu* (8), *pakendi* ja *parkingu* (7), *üksinduse* ja *üksilduse* (7), *kogunema* ja *koguma* (15), *loetlema* ja *loendama* (210), *tüübilise* ja *tüüpilise* (389), *kõlbla* ja *kõlbelise*, *asutuse* ja *asutise* ja paljude muude keelepraktikas üldtarvitatavate, eristamist nõudvate keelen-dite vahel. Keele primitiivsuse poole tüürivaks tuleb pidada A. püüet (16) kaotada mõnedelt transitiiivseilt verbidelt (*pea-tama*, *ulatama*, *vihastama*) nende intransitiivne *uma*-kaaskuju ja kanda mõlemad funktsioonid ü h e l e kujule. Samuti ei saa liitsõnu *vastolu* (16) ja *tundemärk* (21) seletada muuga kui konservatiivsusega. — Üldse näib kõnealuse õpiku sõnade tähendustesse sattunud olevat mittesobivat osalt selle taga-järjel, et tarvitusel olevaid sõnu iga kord õiges tähenduse-varjundis ei ole tuntud. Nii on väär tähendus antud sõnadele *siht* (204), *esildama* (207), *seos* ja *sõltuma* (211).

c) A. eksib mitmesugustesse *v i g a d e s s e*. Sõnade muutmisel rikub ta vägivaldselt sõnatüvesid, moonutades sel teel sõnu tundmatuseni: *käänud*, *veenud* (pro *käännud*, *veenuud*). Kui *raudist* hääldeb II vältes (33), siis ei tohi ometi *d* tüves püsima jääda! Eesti keeles on olemas astmehalduslik sõna *tõht* (nom. mitte *tõhu*, 434). Sõnakuju *öösel* (388) on ikkagi viga, kuigi seda pakub ka Muugi VÕS, sest ükski sel-line adverb, nagu *ööse* ~ *öösi*, ei vaja käändelõppu. Ei ole millegagi põhjendatav siirduda soomega ühiselt tüvelt (näit. sm. *ympyriäinen*) suisa lahkkelilisele tujuvormile sõnas *ümar* (5), kuna meil paralleelselt püsima jääb ikkagi sama tüve *mb* (näit. *ümber*), millest ei teki nõrgal astmel ju kunagi *m*,

vaid *mm* (näit. *ümmer*). Kujult segatakse nimisõnu omadussõnadega: *koketid* (13, pro *koketsed*), *violetid* (13, pro *violetsed*), *pervers* (19, pro *perversne*). Illatiivid *voodi*, *hamba*, *kiriku*, *keldri* ei ole „halvemad“ paralleelvormid (36), vaid lihtsalt vead, samuti *ei milgi* (pro *mingil*) *kombel* (62). Ka ei ole õige tarvitada uniikse adverbina erisõnalist substantiivi *liig* (131, pro *liiga*). Raamatus esinev tähestikuline järjekord ei vasta tarvitusel-olevale. — Tuletuskuusimustes hälbib A. mõnigi kord teelt kõrvale. Küsimata sellest, et üldtuttavasti ei deriveerita verbidest *ik*-sufiksi abil kunagi mõnd kogu või ala väljendavaid sõnu, esineb peale muu isegi raamatu pealkirjana ilmsesti õpiraamatu mõttes sõna *õpik* (mille õigesti kujunenud tähenduseks on juba veerandsada aastat olnud: õpilane; vrd. laulma — *laulik*, jooksmata — *jooksik*). A. ütleb: „kahekuine, sajapäine (parem kui kahekuuline, sajapäaline)“, ometi ei saa ühtegi neist vormidest õigeks pidada, vaid õiged on *kahekuune*, *sajapeane* e. *sajapäine*, sest ei öelda ju *kaks kuid ega sada päid*, küll aga *hulk päid ja palju lehti* — ja nende väljendite õiged adjektiivid on *hulgapäine* ja *paljulehine*. Rikkumus ei tuletu sõnast *rikas* (7). *Mägestik* (pro *mäestik*) on vigane tuletis. — Raamatu ortograafilinegi külg ei ole vigadest vaba. Ekslikult kirjutatakse kokku adverbiaalsed väljendid *sõnalausmata*, *vahetpidamata*, *ajaviitmata* (4); pealegi tuleb viimane vorm asendada kujuga *aega viitmata*. Õigekirjutuslik viga on ka *hüüdra* (19, pro *hüdra*, kreeka ἵδρα).

d) Kirjakeele tendentsi vastaselt püüab A. erandite hulka aina suurendada, sest et see talle lihtsalt „sobib paremini“. Nii kirjutab ta lihtsõnus pika vokaali järel ka *h* kahekordselt (näit. *psüühiline*), kuna tänini ainult *s* seesuguseks erandiks on olnud. Üldiselt on teada, et sõnatiive pikk vokaal lüheneb teatavate järgnevate vokaalide ees (*maaid > maid*, *sooid > soid*, *saao > sao*), aga selle reegli kiuste kirjutab A. näit. *kaaos* (19), *kenotsooline* (296). Teatava keelenähtuse esitamisel libisetakse õpikus üsna tihti otsekuu märgatamatult ühest tüübisüsteemist teise ja luuakse sel teel ähmaloor, millesse sompub antav reegel. Nõnda tekivad lubatud vormide kõrvale vahel päris kummalised erandvormid, näit. vormi *päikesi* kõrvale *päikseid* (33).

e) Paiguti esineb ka segaseid kohti. Näit. antakse (209) *mürgitama* ja *mürgistama* tähendused, lisandatakse aga: „Mitte aga „mürgistama“!“ Kuidas seda mõista? Vorm *puiele* öeldakse tarbetu olevat (60), kuid *puie* lubatav (43). Mis on *asitõestus* (24)?

3. Üldkeelt, liitigi kui on tegemist elusa keelega, ei tule mitte liiga kitsale liistule tõmmata, s. t. talle ei saa ette kirjutada finessilist kõrvalekaldumatust, samuti kui ei saa ta sõnavorme suruda, nagu puudutatud juba eespool, järjekindlusetuse piiridesse, vaid tal peab olema tarviline lõtkumispiirkond, eeskätt rööpvormide lubatavuse mõttes, nagu neid esineb kõigis loomulikes keeltes; paralleelvormidest võib ju kasvada ms. ka uusi keelearendamisvõimalusi. Siingi töötab A. paiguti süsteemita ja liiga pinguletõmbunult. Ta leiab, et õige on näit. *maksetud* (mitte *makstud*), kuna õiged on mõlemad, jah, tema poolt hüljatav vorm on keele loomuliku arenemistendentsi seisukohalt isegi eelistatav. Samuti on lugu paljude muude A. poolt halvaks (näit. *öelda*, *ajalukku*) ja heaks (*ütelda*, *ajaloosse*) tembeldatud paralleelvormidega: õiged on mõlemad. Niisama asjatud on A. fikseeringud *vaenuline* (mitte *vaenlik*), aga *vaistlik* (mitte *vaistuline*) jpt.

4. Eesti keel taotleb, nagu iga iseseisev keel, oma pärrastuda, võõrsõnu häälikuliselt ja rõhuliselt kodustades või asendades neid eesti sõnadega. See kalduvus ei ole A-le omane ega salli ta ka seda, et teised viljeleksid või harrastaksid eesti keele omapära. Seepärast ei meeldi talle näit. *erk*, *taskukell*, *sulud*, *kasvuhoone*, *juhis*, vaid nende aset täitku ainult indo-euroopa keeltest pärinevad sõnad *närv*, *uur*, *klambrid*, *triipus*, *reegel*. Samuti harrastab ta puhtvõõr-rõhulisi sõnu: *asfalt*, *senaat*, *plakaat*, *teater* jt. Ei sobi talle ka eesti omapärased rektsioonid (näit. sõnade *sarnane*, *võrdne* puhul). Veel enam: sageli ei meeldi talle ka indo-euroopa keelte sõnakujud, vaid ta teeb neid täiesti meelevaldselt ümber, asendades neis tähti-häälikuid hoopis teisugustega, kui seda lubab keele teadus. Võetakse näit. ladina *damnare* (prantsuse *damner*) ja asendatakse selles *m* *u*-ga (*taunima*) või kirjutatakse saksa sõnas *Leiche* *ch* asemele oma tuju järgi *p* (*laip*) jne., jne. Säherdusi maailmas ainulaadsel teel valminud ebakeeleteaduslikke sõnamoonutisi taotellaksegi rohkel arvul importeerida eesti keelde, et muuta teda nn. uuenduslikuks, õigemini mitte-eestiliseks. Säärane ekstravagantsus ning tujutine toimimine tõmbab külge, sest ta eraldab külgetõmmatuid massidest ja annab hoogu edvistuseks. Ja kui sääraseid edvistajaid leidub kasvõi paarkümmendiki, kes oma eeskujust kõik omamoodi aru saavad, eks teki siis selliste „loojate“ eneseteadvuses üpris vaimustav, enesega rahul olev mõte mitme eesti keele olemasolust... Loomulik on aga, et seesugune importeerimisharrastus ei

suuda ühtida eesti keelele vastava maitse omaga ega tundu meie keele suhtes siis iga kord paika pidavat ka selle maitse vaateveerult tehtavad hinnangud.

5. Iga põlvkonna kasutada on ainult see keel, mis on tal olemas. Selle väärtuste või puuduste pärast ei tohiks põhjust olla kedagi süüdistada. Sest *ultra posse nemo obligatur*. Kui aga A. siiski virk on neid vabatahtlikkude pingutuste saavutisi, mille otseseks ülesandeks on olnud rahuldada keele hädavajalikke tarbeid ning aidata teda üle tühikute, hoolsasti halvutama, siis tundub sellest püüdest välja kostvat otsekui etteheide, et miks seda keelt meil eriti viimastel aegadel ometi nii intensiivselt on rikastatud. See mõte fileerub omakorda järgmiseks: miks peaks meil küll vaja olema kõiki teadusi ja oskusi näit. ülikoolis käsitleda eesti keeli! Kuid see omapärane tendents ei ole pooldatav eestliselt mõtlejaile, niisama kui ei pea paika ka ta sihilik süüdistus, nagu oleks uuem eesti keele arendus liiga ühekülgsest kaldunud tuleuslikule suunale. Nende u. 200 000 sõna hulgas, mis on Eesti iseseisvuse eelõhtust alates enam kui 65 erikomisjonis tänini kaalumisel-soetamisel ja fikseerimisel olnud, milleks on tulnud kulutada ligi 10 000 töötundi, eraldab süüdistaja mõningad sõnad, mis ei tundu tema maitsele vastavat, ja teeb nende kallal korduvat hukkamõistmistööd, enda poolt paremat asemele pakkumata, jätab aga selle juures kõne alla võtmata need tuhanded uudissõnad, mis on keelde hangitud kõige mitmekesisemal teil, küllalt ka päris uutest allikatest, ja mis on saanud keelele rohket omapära lisandavaks põhivaraks. Seda tööd tehes on tulnud ms. esimest korda eesti keeles fikseerida ning süstematiseerida palju võõrsõnu, on tulnud rohkesti uut rikastusainest eesti kirjakeelele hankida eesti murdeist, soome ja teistest hõimkeeltest, soetada tarbesõnu liht- ja liitvälisel kujul kui ka uudismoodustistena. Kõige selle oma-algatusliku süsteemikindla töö „süü“ seisab paraku küll selles, et sõnu on soetatud kokkukõlalt eesti omapäraga ja nad seepärast on läinud valmistajate käest otseteed rahva ja teadlaste tarbekeelde, ilma et neile kunagi oleks tarvitsenud autoripoolseks soovituseliks *trade-mark*'i külge kleepida. On saanud isegi tõsiasi, et neid *sine ira et studio* trükki ja rahva suhu kandunud sõnu on eksinud vahel ka J. Aaviku tehase firma alla ja murdekogudessegi. Selle keelekorraldustöö tagajärjel on meie keel muutunud võimeliseks käsitleda igasuguseid teadusi ja oskusi sisuetales ulatuses, s. o. need tulemused moodustavad nüüdisaja eesti keele kõikehaarava sõnavara, millest elatavad

endid ms. ka igasuguste sõnastikkude koostajad, serveerides seda endi loometööna. — Kui suuri nõudlusi on leksikaalsetel varadel keeles rahuldada, seda saab ainult siis õiglaselt hinnata, kui sellealalistele vajadustele lähemale astutakse, nende keskel elatakse. Viimases suhtes jätavad vastavad arvustajad meil rohkesti soovida.

6. Igale rahvale on tarvilik, koguni eluküsimuseks kasvada ühiklikuks kehandiks. Terviklikkuse niduvaks iseloomustajaks ning kandjaks on ühine, kokkukõlastatud keel. Kui seda suunda pidurdatakse või häiritakse — sündigu see sel teel, et peetakse (criti vanema põlve poolt) üleliigseks õppida oma emakeelt või püütakse (eriti J. Aaviku poolt) liialemineval egoistlikul tahtel lahkkelitsevalt omapäratseda —, siis ei suuda keel tarvilikule eesmärgile vastavalt areneda. Ühtlasi ei luba rahva üldisest keelemaitsest paiguti erinev kalduvus A-d suhtuda nendesse eesti keele vormidesse, mis pole keelde soetatud tema poolt, mitte erapooletult. Ta leiab, et kõigist ta esiletungimis-püüdeist hoolimata pole ta osa keelises ülesehitustöös protsentuaalselt kuigi silmapaistev, kuna keelevarade kogu-ulatuseline korraldus on toimunud mujal, ja sellega seletubki sageli ta põlgus nende sõnade vastu, mis peavad võistlust tema sõnasoetistega; näit. ei salli ta teisal valminud sõnu *otsmik*, *sedastama*, *täheldama*, soovitades nende asemel omi: *laup*, *nentima*, *olbama*. Sama põhjusega seletub nähtus, et kogu õpiku ulatuses varustatakse keelendid selle isiku nimega, kelle sõnakujud ei ole autori maitsele sobivad, kuna aga neil puhkudel, kui sama isiku vormid on talle vastuvõetavad, ei tarvitata seda etiketti kunagi. Veel muidki võtteid esitab A. kõnealusel raamatus teisal valminud keelendite halvutamiseks, insinueerides näit. käesolevate ridade kirjutajale vorme (nagu *kolmelehine*, 389), mida see ei ole tarvitanud, vaid mille eest ta teisisi on aina hoiatanud. Seejuures ei märkagi A., et ta ise seda enda poolt hurjutatavat teed käib, tarvitades *hallpäine* jne. — Teisest küljest puudub tihti sild hariliku keeletarvitaja ja A. erineva maitse vahel; näit. on mõned sõnad (nagu soome *kiihke*, *tuuhe*, 430, 434) oma häälikuliselt koostiselt eesti keelestruktuurile võõrad või (nagu kunstlikud moodustised *nõme*, *nõrdimus*) ei tundu seda väljendavat, mis nende sisuks öeldakse olevat. Sellised lahkolud ei tasanda teed ühiskeelele. Praegumainitud pahet avardab paiguti veel A. voom, üldse olevat eestilist keeles halvaks panna, eestipärasusi „matslikeks“, „pööraseiks“, „otse rumalaiks“, „keelerumalusteks“ jne. tembeldada. Sel otstarbel serveeritakse isegi väljamõel-

dud „keelerumalusi“, mida keegi kunagi pole tarvitanud, sest kes ütleks küll *pea pea pea pea püsti*, s. o. „pea pää varsti peaaegu püsti“ (195) või kel peale A. oleks kunagi mõttesegi tulnud kirjutada *päälaestjalatallanirelvastatud mehed* (329)!

7. Lisaks eespool-esitatule olgu tähendatud, et grammatika (milleks tahab ju olla ka Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“) ei ole üldse koht, kus tehakse ettepanekuid keele uuendamiseks, kõigutatakse sõnade tähendusi või öiendatakse keelealalisi piiritülisid nendega, kel on keele kohta teissugused veendumused. *Õ p i r a a m a t p e a b p a k k u m a f i k s e e r u n u d t ö d e s i d*, mitte aga „autori isiklikke n. ö. keelelisi elamusi“, ega ole õige leksikaalset keelevara liigitada seal „meeldimuse ja mittemeeldimuse“ seisukohalt, nagu tervitab seda kalduvust J. Mägiste oma arvustises (EK nr. 5, lk. 135). Neil lühisõnalistel põhjustel ei saa nõustuda A. arvamisega, nagu sobiks tema õpik „soovitavaks abiraamatuks ka keskkooli ja gümnaasiumi kõrgemate klasside ärksamaile ja keelest huvitatud õpilasile“ (VII).

8. Eriti takistab kõnealust teost üldse õppimiseks tarvitamast selles esinev aine serveerimise viis. Käsitluses on lähtunud täiesti vääralt seisukohalt: rööbiti õigete sõnakujudega pakutakse silmale ka vigaseid vorme, valmistades seega visuaalselt õppivale raamatutarvitajale soodsat pinda ühtlasi vigaste vormide kätteõppimiseks. Nimelt esitab A. oma teoses sõnu ja konstruktsioone kahel kujul: „viga“ ja „õige“, „halvem“ ja „parem“, „õigem, parem või soovitatavam“ ja „halvem või lausa viga“ (kuigi see kategoriseerimine ei ole igal juhul eksimatu, sest veaks peetav vorm ei olegi iga kord viga ega õigena antav vorm alati õige, vahel aga on mõlemad kas õiged või valed). Silmale saavad mõlemad vormid ühte viisi tuttavaks, pealegi antakse soovitatavaid vorme läbisegi, vahel lehekülje esimesel, vahel teisel veerul — ja hiljemini ei tea siis nende paralleelvormide nägija, kumb neist on õige, kumb väär. See õppetegevuses ikka hukkamõistmist leidnud võte peaks ometi autoril kui koolide revidendil tähtsalt arvestatav juhtnõor olema. Nüüd aga on paraku see kolikambriline võte moodsaks meetodiks ristituna võimas olnud ka puhtkoolilisi tegelasi H. Jänes't ja O. Parlo't avatlema omiski kooligrammatikais selle kõrge eeskuju jälgedes käima ja on omakorda „Noor-Eestile“ kui nende raamatute kirjutajale hoogu andnud seda meetodit samas suunas ülistada.

9. Luulekeele omapäraste ortograafia- ning sõnavormide tarvitamise eesõiguste pärast ei murra piike mitte

ainult luuletajad ise, vaid korduvalt rõhutab ka A. oma raamatus, et luulekeeles võiksid paralleelvormidena lubatavad olla mitmesugused rööbikkujud, mis on grammatiliselt suisa vigased (näit. *keisert pro keisrit, varsi pro varsti*). Ometi tuleb meie luuletajategi kohta kehtivaks tunnistada grammatiliste vormide kohustusliku tundmaõppimise nõue, ja küllap siis kaob igasugune tarve luulekeele vigadele õigustust ning kaitset otsida. Rõõmustaval viisil käibki noorem luuletajate generatsioon juba seda keeletundmisteed.

10. Korrektor ängistab nii pahatihti A. südant. See „parandavat“ trükitöösse kõik ametliku keele halbused (VII, 428). Säherdune mõtteavaldis on selgeks tunnistuseks, kui vähe on A. asja tõsise küljega tutvunud. Vastasel korral aga ei oleks talle kindlasti nägematuks jäänud vahel õige rohkegi keeleline vigasus, mis ilma nõuete kõrgusel seisva korrektori abita meie trükialalise keele praegusest märksa madalamale oleks kiskunud. Seda illustreerigu mõni näide kasvõi ühe Eesti iseseisvuse ajal autasu saanud kirjaniku trükkiantud käsikirjast, mille trükkikorrektuurid on lugenud allakirjutanu, kel tuli sealt kõrvaldada ms. järgmised vead: *tulejoadest, niidudele, otstarvega, sügisse, jääsetes, mantlides, kaardisi, schafraan, juttuaine, võerale paika, madalil jalgil, kordage, juurdletes, saivad kutsutud*. Käsikäes vormilise parandamisega peab nõudeile vastav korrektor muidugi ka sisulist külge silmas pidada suutma, ent mitte ainult keelevorme arvestades muutusi tegema (näit. mitte parandades konstruktsiooni *õigesti käsitatud teadus* nonsensiks *õigupoolest käsiteldud teadus!*). —

Tahtmata tekib veel küsimus: millest see tuleb, et Aaviku kõnealune teos võrdlemisi rohkeid sõnavõtte on leidnud, põhjanevad teosed aga tavaliselt kas surnuks vaikitakse või — kui üldse kõne alla võtmise vääriliseks arvatakse — otsitud finesside kaudu liialemineva mahategemise osaliseks saavad? Selle kurva nähtuse põhjus peitub — lühedalt öeldud — kildkondlikus erapoolikuses, mis lobbab meil eriti vaimse tegevuse aladel. Liiale minnakse oma kildkonna liikme ülistamises ja väljaspool-olija halvutamises. Esimest liiki ühekiilgust võib paiguti märgata ka J. Mägiste arvustises (s. a. EK 134—151): tuuakse esile rohkesti positiivseid külgi, mis eespoolseis vilkais ridades küll mitte ikka pole selliseiks registreeritud, kuna mõnda negatiivset külge ei ole puudutatudki või on neile vähemalt vabandust püütud otsida. Analoogiline põhjus viib arvustajat ms. eelistama ka Muugi grammatikat samataoliste teiste seast ja viimaseid summaarselt „saepuruks“

iseloomustama. Ja kui J. Väinaste, kes A. kõnealuse teose kohta korduvalt sõna on võtnud, s. a. „Kasvatuse“ 6. nr-is (lk. 270) ütleb: „J. A. õpik oma peente tähelepanekute, eritluste ja omapäraste vaatekohtadega on asendatamatuks käsi- raamatuks ja juhiks igale keelehuvilisele“, siis ei ole see hinnang antud mitte kirjakeele edu huvide seisukohalt. Sest just vastu J. Väinaste arvamist ei saa õpetajad selle raamatu najal „teadlikumaks sellest keelenormist, mida nad on kohustatud nõudma õpilasilt“.

*

Eespool-esitatud põhimõtteist, mis on nii iseenesest mõistetavad tõed, et nende esitamine tundub ehk üleliigne, tohiks ilmne olla raamatu väärtuse hinnang. Temas leidub suures ülekaalus väärtuslikku ja keele tundmaõppimiseks paljudele tarvilikku materjali, kuid praeguses tükeldatud ning pisiasjaks killustatud koostises on tarvitajal raske orienteeruda. Selle hulka on segatud üsna kaalukas protsent ainet, mis raamatu koguväärtust tugevasti alla kisub, teda seisukohata tarvitajale paiguti otse kahjulikuks teeb. Peale ebaõnnestunud metoodilise külje, mille mõju võib tarvitajale saatuslikuks kujuneda, kasvatab see teos vaenu isikute vastu, kes seda üldsuse arvates pole ära teeninud, õhutab halvaks panema eesti keele omapäraseid aluseid ning seega keelt ennast ja töötab eesti keele ühtsuse tendentsi vastu, mõjudes seega keele edule kahjustavalt. Kasu võib see raamat tuua ainult teadlikule tarvitajale eriti ulatusliku materjalikoguna.

J. Aavik ei ole taotelnud ligilähedalt tutvuda selle eesti keelega, mis on meil kogu riigis üldtarvitusel ja mille õige ning korraliku õpetamise eest ta riigiametnikuna oma kohuse sunnil peab hoolitsema. On tõsiselt karta, et sellise valve all eesti keele õpetus meie koolides kahetsetaval määral kannatab ja selle aine õpetajad terroriseerivad mõjust puutumata ei jää.

Joh. V. Veski.

Vene laensufiks vadja keeles.

Kettunen-Posti' tekstidekogus „Näytteitä vatjan kielestä“, lk. 2, on esimese keelenäite otsikus kohaviitena: *Лало, Латовеј*. Ka muudes vadjalasi või vadja keelt käsitlevais teostes leiame analoogilisi paralleelkujusid külanimedega kohta. Näiteks on Alava'l *Mativöin cylvässä*

eli „Ma'iza“ (57), Orkoo čylästä (Mativõdi čylästä) (56); Lensu'l maiza, miä tulin maī. (251), mativõ tsüläsä (254), mativa tsülä (255), maīva tsülä (256), matševe pō.aeša (257); Postil (Kalevalaseuran Vuosikirja 14) Vältšütü tsülä t. Vältšüttüvõ tsülä (143). Pummala keelejuhilt on allakirjutanu märkinud: sār-ettša = sār-ettševõõ` tsülä, pien-ettša = pien-ettševõõ` tsülä, ruđđā = ruđđāvõõ` tsülä, i.ivotõõ` tsülä, aga tulin i.i.10.it, matī - mativõõ` tsülä. aa-lõpulistest nimedest keelejuht ei tundnud võõ`-lisi tuletisi: pumma.ia = pumma.iā tsülä, lempo.ia = lempo.iā tsülä, piχ.iā.ia = piχ.iā.iā tsülä. Viimasest nimest on D. Tsvetkõvil siiski pih.10VE (EK 1931, 57). Samuti ei esine kõnesolevat lõppu nimedes jarvigo(i)tsülä ja jęgõeperā tsülä. Esitatust ilmneb, et v̄ - v̄- jne. lõppu tarvitatakse esijoones just siis, kui kohanimi ei esine enam iseseisva nomen proprium'ina, vaid atribuudina kas tsülä- või mõnele teisele sõnale. Pandagu tähele, et Pummala keelejuht tarvitas samuti ruđđāvõõ` pojod ega mitte ruđđā pojod jne.

Kõnesolev vadja sufiks on ilmselt laen vene keelest, kus -bo kohanimede lõpus on tavalisim tuletis. On ju vadja alalgi Kettuse kaardi järgi esinemas Mukkova, Pontilova, Viertõvä, Undova, Kerstova, Koslova.

Sedasama tuletist kohtab mitmetes vene laensõnadeski väljaspool kohanimesid: Alava tõin(õ) patška rozavoisia fešonkkoita kašamiravõisia (17), kašamiravõizõssi povoinikassi (17), šitsõvõisia (18).

Paul Ariste.

Raamatute ülevaade.

E. Muuk ja K. Mihkla. Eesti keskkooligrammatika ühes harjutustikuga I—V. Eesti Kirjanduse Selts Tartus, 1935—1936.

Kui meie senine keskkool-gümnaasium pidi kaua läbi ajama ilma sobiva keeleõpikuta, kuni viimaks ilmus E. Muugi sulest enam-vähem vastuvõetav keeleõpetus kahes jaos (II jagu koos M. Tedre'ga), siis on uue keskkooliga lugu täiesti vastupidine: nii kirjanduse kui ka keeleõpetuse alal on kahe aasta jooksul üllitatud rida paralleelseid, kirjanduse alal koguni täiesti ühtivaid õpperaamatuid. Grammatika alal on iga suurem kirjastus („Loodus“, „Noor-Eesti“, Eesti Kirjanduse Selts) pidanud oma kohuseks rikastada meie raamatuturgu keeleõpetuste-seeriaga; selle tulemuseks on kolm võistlevat viie-

jaolist keeleõpikut. Kõiki neid võib õppetöös tarvitada, kuigi ükski pole just eriti hea, mis on ka täiesti arusaadav: pole ju kerge kirjutada õpperaamatut täiesti uuele koolitüübile, iseäranis nendele klassidele, mis vastavad algkooli ülemale astmele. Kui veel arvesse võtta, et suurem osa grammatikate autoreist on koormatud täit tööjõudu nõudva koolitööga, siis jääb vaid imestuda, kuidas on üldse suudetud nii lühikese ajaga kirjutada suured viiejaolised raamatud.

Kõige rohkem eeldusi vastuvõetava keeleõpetuse koostamiseks oli muidugi E. Muugil, ainukesel autoril, kel oli sel alal ka kogemusi; et tal õnnestus endaga kaasa tõmmata võrdlemisi suure koolipraktikaga tegelik õpetaja K. Mihkla, siis näis nende ürituste edu olevat kindlustatud. Ja tõesti, kui poleks liiga rutatud, et konkurente ennetada, oleks Muugi-Mihkla grammatika osutunud tõenäoliselt parimaks. Vist oleks kasulik arvustatava raamatu I ja II jao kirjutamisel abiks mõni kogenud algkooli-õpetaja, kes tunneb selle astme õpilaste arenemistaset, kuna keskkooliõpetajad kipuvad harilikult V ja VI õppeaasta õpilaste võimeid ühindama, millest ongi nähtavasti tingitud kõnealuse grammatika I jao materjali ülekuhjata.

Kuna keskkooli õppekava näeb I klassis ette „olulisemate õigekeelsuslikkude alade üldjooneline tutvustamine ning harjutamine ettevalmistuseks järgnevate klasside süstemaatilisele keeleõpetusele“, on arvustatava raamatu esimeses jaos mõneski küsimuses laskutud üksikasjadesse, mistõttu esitatav materjal tundub liiga ulatuslikuna. Nii on tarbetult käsiteldud asesõnade (§ 144—148) ja määrsõnade (§ 186—187) liike, mida õppekava ei nõua. Liiga üksikasjalist käsitlust on leidnud sõna-alguline *h* (§ 229—233) ja helitud konsonandid *s* kõrval (§ 240—245); need küsimused kuuluvad aga järgmise (II) klassi õppekavasse. Kuigi õppekava seletuskiri soovitab peale lause pealiikmete tutvustada õpilasi ainult laiendi ja põhisõna mõistetega, üksikuid laiendite liike esitamata jättes, on raamatus siiski peatunud sihitise (§ 28—32) ja üttele (§ 33—35) juures. Üttele käsitlus oleks vahest õigustatud kirjavahemärkide-õpetuse seisukohalt, kuid täis- ja osasihitise mõisteid suudetakse vaevalt selgeks teha õpilasele, kes ei tunne veel kändeidki.

Keskkooli-grammatika I jao põhiliseks puuduseks on aine esituse ebametoodiline süsteem. Nimelt käsitellakse häälikute vältust ja astmevaheldust alles raamatu lõpul, sõnade käänamist ja pööramist aga varem, millega ei saa aga kuidagi päri olla. Astmevahelduslikkude sõnade deklinaerimisel ja konjugeerimisel puutume ju paratamatult kokku astmevahelduse küsimustega, me ei saa sel puhul astmevahelduse nähtustest vaikides mööduda. Kui ka õpetaja katsuks astmevahelduse küsimusi vältida — nagu tehakse kõnealuses raamatus —, siis võib neile nähtustele tähelepanu juhtida iga ärksam õpilane, küsides näit. õpetajalt, mispärast kirjutatakse *õppima* kahe *p*-ga, *õpin* aga ühega. Astmevahelduse küsimuste tundmine võimaldaks sõnade muutmise käsitlusel peatuda ka mõne olulise küsimuse juures, mis vähendaks tunduvalt õpilaste keelevigu (näit. et *da*-tegevusnimi ja *nud*-kesksõna on ühes ja samas astmes). Üldse pole mõeldav õppida keskkooli I klassis kogu aasta kestel mitmesuguseid keelalisi küsimusi ja alles maikuu esmakordselt kuulda astmevaheldusest (peatükk astmevaheldusest on raamatus viimne: § 281—288). Parem pole lugu ka sõnade ning häälikute vältusega. Teatavasti on leeb eesti keele sõnade muutmise suurel määral just nende vältusest; sõna väldet mitte tundes võime näit. eksida mitmuse osastava kujundamises. Raamatu autorid ongi sel puhul põrganud kokku ületamatute raskus-

tega ja kogu peatükk mitmuse osastavast (§ 115—132) on vältuse küsimusest „möödahilimise“ tagajärjel kujunenud tulemusvaeseks, vähepakkuvaks. Mis kasu on näit. juhised: „Kui ainsuse omastav on kahesilbiline ja ainsuse osastava lõpul on *-t*, siis mitmuse osastavas on kas *-sid* või *-id*“ (§ 126). Õpilasele ongi just vaja teada, kumba lõppu tarvitada, kas *-sid* või *-id*, kas näit. *taskuid* või *taskusid*, *kirjuid* *kaljuid* või *kirjusid* *kaljusid*, *lilla*id või *lillasid*, *vainuid* või *vainusid* — õpperaamat küsimusele vastust ei anna. Muidugi ei oska siis õpilane täita ka järgnevate paragrahvide (§ 127—128) ülesandeid: moodustada teatavaist sõnust mitmuse osastav ja koostada neist lauseid. Täiesti kasutu on samuti § 129 reegel: „Kui sõna ainsuse omastav on kolme- või enamasilbiline, siis mitmuse osastavas on harilikult lõpp *-id*, vahel ka *-i*, *-e* ja *-sid*.“ Kuid missugust neist neljast lõpust tuleb ühel või teisel juhul tarvitada, jääb selgitamata. Kuidas saab aga õpilane lahendada järgnevad ülesanded (§ 130—132), jääb mõistatuseks.

Millegipärast on sõnade kokku- ja lahkukirjutamise juures peatutud enne sõnaliikide vaatlust ja sõnade muutmise käsitlust. See võtab aga autoreilt võimaluse tarvitada kokku- ja lahkukirjutamise reeglite sõnastamiselavalisi grammatilisi oskussõnu ja nad on sunnitud näit. tarvitama kohmakat väljendit „tegevust tähendav sõna“ pro „pöörd sõna“ (§ 85), samuti „*-ma*-lõpuga sõnad“ ja „*-da*-lõpuga sõnad“ pro „tegevusnimed“ (§ 88 ja 90). Selle tagajärjel muutuvad reeglid paljusõnaliseks, „lohisevaks“.

„Eesti keskkooli-grammatika“ II jagu rahuldab rohkem didaktilis-metoodilisi ja ka õppekava nõudeid. Teos algab sissejuhatusena keeleõpetuse; sellele järgneb süstemaatiline häälikuõpetus ühes õige-kirjutus-harjutustega, mida käsitellakse üksikasjaliselt ning põhjalikult. Ainult järgmine osa — „Sissejuhatus sõnade muutmisse“ — on liiga ulatuslik; teises trükkis, mis ilmus käesoleval sügisel, ongi seda peatüki kärbitud. Raamatu lisas antud näited ja ülesanded kuulutuste, tellimuste, teadete, kutsete, palvete ja lepingute (teises trükkis ka arvete, kviitungite ja saatelehtede) koostamiseks pakuvad tänuväärt abi õppekavas ettenähtud tarbekirja stiili harjutamisel.

Grammatika III jagu on oma materjalilt suurel määral identne E. Muugi „Lühikese eesti keeleõpetuse“ I jaoga. Pole loobutud isegi häälikuõpetuse-kursusest, mida küll raamatu eelmises jaos juba põhjalikumalt käsiteldud; ajalehtedele saadetud reklaamretsensioonides on seda põhjendatud foneetikakursuse kordamise paratamatu vajadusega. Kuid miks ei saa seda korrata eelmise klassi õpperaamatu järgi? Siis peaks ju õpperaamatu igas jaos leiduma kokkuvõtte kõigest eel-misest, sest eelmiste klasside kursust tuleb ikka ja ikka jälle meelde tuletada. Häälikuõpetuse kursuse ärajätamisega oleks ka raamatu hind kujunenud madalam (selle jao hind ongi 25 senti võrra kõrgem teiste omast).

Keskkooli-grammatika IV jaol on veel kolmas kaasautor — M. Tedre, kes oli abistanud ka E. Muuki „Lühikese eesti keeleõpetuse“ II jao koostamisel. Suur osa selle raamatu materjalist on üle võetud Muugi-Tedre „Lühikese eesti keeleõpetusest II“. Raamat sisaldab lauseõpetuse-kursust ühes kirjavehemärkide-õpetusega, vastates seega käesoleva aasta sügisel muudetud keskkooli IV klassi õppekavale. Aine esituse süsteemiga võib üldiselt täiesti rahul olla. Didaktilis-metoodiliselt seisukohalt oleks siiski soovitatav enne üksikute lauseliik-mete põhjalikumalt vaatlust tutvustada õpilasi üldjoonelisel kõigi lau-seliikmetega, et oleks kohe võimalik teha lauseanalüüsi-harjutusi.

Pika-ajaline praktika on näidanud, et lauseanalüüsi rahuldav omandamine nõuab kestvaid „treeninguid“; kui aga selle juurde asuda alles pärast kõigi lauseliikmete üksikasjalist käsitlust, s. o. II poolaastal, siis on nõrgemal õpilasil raske jõuda lauseanalüüsis rahuldavate tulemusteni. Seepärast ongi Kase-Vaigla'-Veski' grammatikas antud enne põgusa ülevaade kõigist lauseliikmetest ja alles siis asutud nende põhjalikumale käsitlusele.

Ka „Eesti keskkooli-grammatika“ V jao materjal on suurelt osalt pärit E. Muugi ja M. Tedre „Lühikesest eesti keeleõpetusest II“, kuid siin on mõndagi uudist. Nii on seoses tuletusõpetusega lühidalt käsiteldud ka liidetega sõnade (samuti võõrsõnade) muutmist; seda õppekava küll eriti ei rõhuta, kuid kuna keskkooli viimases klassis tuleb üldse korrata eelmistes klassides läbivõetud keeleõpetuse kursust, siis ei tundu see just ülealusena, kuigi nõuab võrdlemisi palju ruumi ja kordamine võiks sündida ka eelmistes klassides tarvitusel olnud õppe- raamatute järgi. Samuti uudisena sisaldab see grammatika jagu märkmeid sõnade tähenduse alalt (§ 209—218) ja lühikesi ülevaateid eesti keele ning hõimkeelte (§ 219—222) ja eesti murrete ning kirja- keele vahekorra kohta (§ 223—227); õppekavale vastavalt on raamatu lõppu paigutatud harjutusi tähtsamate õigekeelsuslike küsi- muste kordamiseks (§ 228—259), puudub vaid harjutus nominatiivse ja genitiivse liitumise kohta. Tuletusõpetuse kursuses on üksikasja- liselt peatutud ka uute põhitüvede soetamise juures (§ 178—208), mida Muugi-Tedre grammatika peaaegu sugugi ei puuduta.

Kuigi „Eesti keskkooli-grammatika“ kolme viimase jao materia- lis on enamalt jaolt jälgitud Muugi (ja Tedre) „Lühikest eesti keele- õpetust I ja II“, on nad sellest metoodiliselt tunduvalt pare- mad suurema ülevaatlikkuse ning ilmekuse ja lihtsama sõnastuse, eriti aga järjekindlalt läbiviidud induktiivse meetodi tõttu: kogu gramma- tika ulatuses — I jaost kuni V-ni — lähtutakse aine esitamisel näi- teist ja nende vaatluse tulemusena sõnastatakse juhulis. Isetegevuse- põhimõttest lähtudes on paiguti juhiste sõnastamine jäetud õpilaste eneste hooleks, kuigi see sageli piirdub ainult ühe sõna paigutamise- ga punktiiri asemele. Mõnikord on seegi sõna juba peaaegu ette öeldud, nii et õpilaste iseseisev järelduste tegemine osutub vaid näilikuks (näit. IV, 32¹, 34, 35, 37, 58, 130). Puhuti on aga iseseisvate järelduste tegemine raamatus antud näidete alusel liiga raske, kui mitte hoopis võimatu. Seda võib näit. nentida sihitismääru- se (IV, 108) mõiste selgituse puhul („Sihitismäärus vastab küsimustele...“): raske on loendada kõiki küsimusi, millele võib vastata sihitismäärus; küsimused polegi siin olulised.

Ülevaatlikkuse huvides on koostatud rohkesti tabeleid, mis soo- dustavad tunduvalt materjali mõistmist ja omandamist, näit. ainsuse osastava ja mitmuse omastava lõppude ülevaade (II, 254), mitmuse osastava lõppude tabel (II, 257) jt. Sageli on tabelis kõrvutatud ning võrreldud erinevaid või sarnaseid keelendeid (sõna- või lausepaare). Õpikuis leidub ka mõningaid kavastisi; mõned neist on eriti õnnes- tunud (näit. IV, 43).

Õpitava süvendamiseks on pakutud nii rikkalikult harjutusi ja tööülesandeid, et vaevalt suudetakse neid kõiki täita. Kuid suurem puudus see ei ole: õpetaja võib osa neist — eriti kergemad — vahele jätta; ka ei tarvitse kõiki ülesandeid teha kirjalikult. Ülesannete laad on mitmekesine, mis annab tunnistust autorite leidlikkusest; ainult

¹ Eesti keskkooli-grammatika IV, § 32.

tuletusõpetuse käsitlusel (V jaos) pole harjutusülesandeid suudetud küllalt varieerida. Eriti tervitatavad on kordamisharjutused, mis sunnivad õpilasi meenutama korruga mitmeid läbivõetud juhiseid. Ehk küll sääraseid kordamisharjutusi leidub arvustatavais raamatuis rohkem kui Muugi (ja Tedre) „Lühikeses eesti keeleõpetuses I ja II“, oleks neid pidanud olema siiski rohkem (grammatika I jaos on neid näit. ainult üks); sedasama peab ütleva ka kokkuvõtlikkude tagasi-vaadete kohta.

Tunnustavalt tuleb mainida rohkeid hoiatusi vigaste sõnakujude, eriti murdevigade eest, mis varustatud tavaliselt pealkirjadega: „Pea meeles!“ — „Tähelepanu!“

Enamalt jaolt on pakutav ainek õigekeelsuse seisukohalt praktilise tähtsusega, kuna puht-teoreetiline materjal on kui liigne ballast ära jäetud.

Arvustatavate raamatute faktiline külg seisab üldiselt teaduslikul kõrgusel. Leidub vaid vähemaid vääratusi. Näit. esitatakse sõna *vee* tugevaastmelise vormina *vedel* (II, 211²), mis on aga teatavasti hoopis eri sõna (omadussõna). Liide *-ur* ei tähenda mitte ainult tegijat isikut (V, 10), vaid mõnikord ka eluta asja; seda tõendavad juba raamatus antud näited *vedur*, *tegur*, *mõjur*, *pidur*. Hästi ei tahaks leppida liitsõnadega *täieõiguslik*, *laiaulatuslik* jt. (V, 41, 44) seni ainumaksvate *täieõiguseline*, *laiaulatuseline* asemel.

Vaieldav on *da*-tegevusnime arvamine adverbialide sekka (teomäärus: IV, 109) lauseis nagu: „Küll ta vihtus *tantsida*“. Peaksin säärast infinitiivi pigemini objektiks; on ju tema põhisõnaks transitiivne verb, ka vastab ta küsimusele: mida? mida teha? (Vrd. „Küll ta vihtus *tantsu*“). Õpilastele on igatahes raske selgeks teha, miks on *da*-infinitiivsed sihilise pöörd sõna laiendid harilikult sihitised, antud lauses aga teomäärused. See määruse-liik (teomäärus) on üldse ehamäärane, teda on raske eraldada teistest, näit. otstarbemäärustest: vrd. „Ega sa ei tulnud siia *ägestuma* (otstarbemäärus: IV, 104)“ ja „Minge ükskord *jalutama* (teomäärus: IV, 109)!“ Lauses „Tulin keskhommikul *kalastamast*“ võiks teomääruseks arvatud infinitiivi *kalastamast* niisama hästi pidada kohamääruseks (vrd. „Tulin keskhommikul *kalalt*“). Lauseliikmete määramisel ei tarvitse alati täpselt jälgida L. Kettunen'i teost „Lauseliikmed eesti keeles“, mis on mõneski üksikasjas osutunud raskepäraseks. Nii on täiesti õigustatud predikaatiivi mõiste kitsendamine (IV, 50), võrreldes Kettunen'i ja Muugi-Tedre käsitusega. Kahtlemata on öeldistäide arvustatavas raamatus (IV jagu) antud raamides kergemini äraõpitav kui senises laialivalguvas esituses³.

Raamatute keel on täpne, selge ja õigekeelsuse nõudeile vastav; trükivigu on vaid üksikuid. On tarvitatud mitmesugust kirja (korpust, ptiit, jämendatud, sõrendatud, kursiiv), mis teeb aineküü ülevaatlukmaks, võimaldab olulise esiletõstmist. Ka formaat, paber ja hind (ä 1 kr. 25 s., ainult III jagu — 1 kr. 50 s.) on vastuvõetavad.

E. Nurm.

² See viga on jäänud püsima ka II trükis, kus muide rida I trüki puudusi on parandatud.

³ Õieti pole see küll Muugi-Mihkla uuendus: uus öeldistäite käsitlus on esimesena rakendatud umbes pool aastat varem ilmunud Kase-Vaigla-Veski lauseõpetuses („Eesti keeleõpetus ja harjutustik keskkooli IV klassile. Lauseõpetus“), kust on üldse võetud mitmesugust eeskujut.

H. Raja maa, **Kuidas tarvitada uusi sõnu? Eesti sõnade muuteline sõltuvus.** Kirjastus „Kool“ Tartu, 1936. 144 lk. Hind 1 kroon.

Nagu autor oma töö eessõnas tähendab, tahab see raamat juhteks olla eeskätt eesti sõnade reksioonide õigel tarvitamisel. Käsi käes selle ülesandega peab raamatu koostaja tarvilikuks pakkuda ka üksikute sõnade „eri vorme, millede tarvitamises on märgata võidud teatavaid ebajärjekindlusi“ ja tähelepanu pöörata *-ele-*verbitüübi õigekeelsuslikele nõudele. Raamatus käsitletav sõna-ainestik on esitatud tähestikulises järjekorras, kusjuures iga kõne alla võetud sõna kohta on toodud paar lausestatud reksiooninäidet. Ulatuslikult ei sea raamat enesele ülesandeks purgivat vastavasisulist käsitlust, vaid tahab olla „eeskätt eesti sõnade muutelise sõltuvuse alal vähenõudlikuks abiraamatuks eesti keele laialdasele tarvitajaskonnale (nii eesti päritoluga kui ka ja eriti muulaisile) kõnes ja kirjas“. Aga „uute sõnade all ei ole selles teoses mõeldud täiesti uusi, alles ettepanekuastmes olevaid sõnu või vorme, vaid siin on silmas peetud sõnu ja vorme, mis on juba tarvitusele võetud iseseisvuse-aastate kestel, paljud koguni enne iseseisvust“ (eessõnast).

Praegumainitust järgneb, et kõnealune töö ei seisa sisult küllaldases vastavuses oma pealkirjaga. Sest raamatu 138 leheküljel pakutud 918 sõnast on u. 25% niisuguseid, mis on juba enne Eesti iseseisvust eesti keeles tarvitusel olnud, teised aga on juba Eesti iseseisvuse algaastail toimunud keelekorraldustöö viljana meie keelevaras püsivalt esinemas, ainult mõni üksik sõna (*embama, evima, hõivama*) pärineb hilisemaist aastaist.

Täiel määral ei vasta sisule raamatu alapealkirgi „Eesti sõnade muuteline sõltuvus“, sest osa sõnu (u. 30%) ei ole kõne alla toodud mitte nende reksiooni terutamiseks, vaid hoopis muil ajendusiil. Märkatavalt on autorit juhtinud nimelt veel teine taotlus: reksiooni esiletostmise otstarbel raamatusse paigutatud sõnu kõrvutada samatüveliste, reksiooni mitte nõudvate sõnadega (näit, reksioonilise *aeglustama* kõrval reksioonita *aeglustuma* ja *aeguma*, *hajutama* k. *hajuma*, *asetama* k. *asetema* ja *asetuma* jpt.). Nagu äsjaöeldust nähtub, areneb otsekui spontaanse kõrvaljoonena autori ilmne kalduvus pakkuda sõnu tuletuslike käsitlusrühmadena. Ehk sellest kalduvusest küll mitte kaugel pole samm esitada sõnade sünonüümilisi samasusi või erinevusi, näit. sel teel, et võrdlusviidete kaudu seosesse viidaks tähenduslikult suguluses olevaid sõnu (*naalduma* ja *najatum*, *hüübima* ja *tarduma*, *küünitama* ja *ulatama*, *eemaldama* ja *kõrvaldama*, *olenema* ja *sõltuma*, *haihtuma* ja *lenduma*, *õilis* ja *üllas* jt.), ei ole raamatu koostaja seda endale siiski ülesandeks teinud, vaid on seostamata jätnud isegi sama tüve erikujulised sünonüümid (*nõrgastama* ja *nõrgestama*, *maaduma* ja *maastuma* jt.). Ka ei ole igast sünonüümide rühmast antud kõik selgitamisväärsed sõnad; nii puuduvad rühmakaaslaste seas ms. *esildama* (on aga kõne alla võetud *esindama*, *esitama* ja *esit[le]lema*), *peesima* ja *peesitama* (esinevad aga *soojendama*, *soojenema*, *soojuma* ja *soojutama*), *silmusklema* (kuigi sellega on seletatud sõna *linguma*), *joobuma* (millega on küll samastatud *joovastuma*), *joutama* (mida aga on kasutatud seletuseks *edustama* ja *kiirestama* puhul). On käsitletud näit. sõnu *lähutama*, *meelduma*, *mulduma*, *väljastama*, *vahenema*, *vihjama*, *naisestama*, *kergendama*, *keskustama*, *kohtama*, *haigestama*, *õilis* ja *üllas*, seejuures puuduvad aga nende tähenduslikud samavasted või sünonüümid *läkitama*, *meeldima*, *muldama*, *väljama* ja *väljuma*, *teravnema* ja *teritama*, *viipama* (mille tähenduses tihti eksitakse), *naisuma*, *kergitama*

ja *kerkima* ja *kerguma*, *keskendama* ja *keskustlema*, *kohtuma*, *haigus-
tuma*, *vääris*. Sageli pole sõnade tähendusi tühjendavalt kõne alla
võetud; neid on esitamata jäänud näit. sõnade puhul *suurustama* (ei-
net võtma), *kummutama* (rüügikorda), *lõikuma* (alatasi lõikama),
meelestama (kellegi meelseks tegema), *kodustama* (loomaa), *kõrvu-
lama* (kõrvadega varustama), *jagama* (puudub alaleütlev). Mõnel
sõnal, nagu *jõudlema*, *kuivendama*, *käivitama*, puudub isegi peatä-
hendus. Seejuures ei või ka ütelda, et autoril oleks korda läinud
rektsiooni nõudvaist sõnadest või sünonüümidest kaaluteldud põhi-
valimikku teha. Sellelt seisukohalt lähtudes oleks tarvilik olnud rekt-
siooni selgitada ms. ka sõnadel *jumalaga jätma*, *üürima* ja *üüritama*,
kehandama, *ilgema*, *ihnama*, *suhe*, *sugulane*, *sarnane*, *rööbiti*, *tere*
jt., ka võõrsõnadel, nagu *imponeerima*, *sümpatiseerima* jm., või sü-
nonüümidest esitada näit. ka *omadus—omandus—omand*, *pärand—
pärus*, *eesmärk—siht—suund—otstarve* jpt.

Ja kui autor ülaltähendatud sisuraamistikku lisab veel mõnesu-
guseid sõnu ainult nende tähendusliikude vahede või tähenduste toot-
tamiseks (näit. *almus*, *anuma*, *helge*, *häire*, *end—oma*, *järel—
järele—järgi*, *kodu—kodunt—kodus—koju*) või üksnes derivatsioo-
nilise külje (näit. *ahelduma*, *avalduma* jpt. puhul), sõna morfoloogia
(*aelema*, *jõudlema*), ortograafia (*eri*, *elevus*, *heie*) või ainult sõna
kuju ning sisu kinnistamiseks (*alluvus*, *edastama*, *ede*, *ennatlik*, *had-
dama*, *haihtuma* jt.) või puhtsõnastikulise ülesande taotlemiseks (*hoo-
vama*, *hubane*, *kuurduma*, *liibuma*, *orbuma* jpt.), siis on loomulik, et
nii mitmekesisest ainekist ei ole juba raamatu 9 poognaga piiratud
hüredatekstiline ruum võimaldanud üheski mainitud süsteemisunas
ulatuslikult ega purgivald käsitella.

Kui aga hinnata kõnealust raamatut selles ulatuses, nagu ta esi-
neb, siis tuleb sinna paigutatud sõnade illustreerimiseks toodud lau-
seid pidada suurelt jaolt õnnelikult koostatuks: nad ei ole labased
ega tungi sisult ka spetsiaalsustesse, on seega suurele tarvitajaskon-
nale vastuvõetavad ning suudavad oma ülesannet läbisegi rahuldav-
alt täita, s. o. sõnade sisu küllalt ilmekalt selgitada.

Ainult vähene osa näiteiks pakutud lauseid jätab mõndapidi soo-
vida: nad on kas sisult ebamääraseks või otsekui poolikuks, abrups-
seks jäänud või nende lausestus on üpris otsituks ning keerukaks
arendatud. Ei ole nimelt kerge täiele selgusele jõuda, mida väljen-
davad säärased iseseisvatena pakutud laused, nagu: *Ta ei lasknud
oma ihu karestada* (lk. 37 — mis puhul? kes seda teeb?), *Meil ei
kihluta nalja pärast* (39), *Kõigepealt katsusin teda piimaga kodun-
dada* (42 — keda? mis puhul?), *Hoop oli kõverdunud võlve* (51),
Isa loettes iga õhtu lapsi (71), *Kasimatud lapsed täituvad varsti*
(130), *Organiseerumine oli poisi mehistanud* (81), *Käsi soondub selle
vastu olles* (116), *Haiguse* (kelle haiguse?) *puhul tuleb rinnalaps
võõrutada emapiima tarvitamisest* (141), *Ta köietas vankri ja sõitis
ahteid tooma* (54 — harilikult köietatakse loomi) jt. Üleliigsest
kunstlikkusest ei ole vabad eriti järgmised laused: *Hernekepid si-
dendatakse peene nõõriga* (110 — see peab vist tähendama: herved
kepitatakse peene nõõri abil), *Teatavat vahendit kasutades lõigustub
kaseiini mass* (75), *Tüse teadlane nõudleb oma uurimismetodeid*
(91), *Noormees tagastas oma lubaduse* (124), *Ma ei suvatsenud* (pro
sallinud) *tema teeseldud lahkust* (119), *Kiiver lillendas* (pro säten-
das, säras) *peas* (69) jm. Sõnale vastavat lausenäidet otsides on
satutud vahel ka eksisõnale: *Ta salendas* (pro laasis) *kepid* (107),

Madu nõelab (pro salvab, hammustab) inimesi (90), *Aknakardinad helendusid* (pro pleekisid, valastusid) aja jooksul (25), *Õhtul sulguvad* (pro suletakse) kõik kaupluste ukсед (118).

Raamatu puhtkeeleline külg liigub üldtarvitatava kirjakeele piirides, avaldades sellisena suurel määral korralikult. Ometi pole ta täiesti vaba mõnesuguseist komistustist. Kõigepealt ei saa nõustuda, et *tulema*-verb tähenduses 'tarvis e. vaja olema' esineb kogu raamatus personaalse lause öeldisena: *Kõik vastavad dokumendid tulevad* (pro tuleb) *talletada* (125) jm. Samuti võib raamatus tabada järgmisi sõnakujusid ja väljendeid: *metsakolkas* (21, pro *metsakolgas*), *lahu* (55, pro *lahuse*), *koosolejad* (29, pro *koosoljad*), *välisilm* (81, 125, pro *vätismaailm*), *jumalat* (97, pro *Jumalat*), *ärras* (63, pro *här-ras*), *igasugu* (47, 71, 139, pro *igasugune*), *igat* (47, 95, pro *iga*), *tugenema* (128, pro *tuginema*), *ütleliga* (40, 47, pro *üleliia*), *aegajalt* (43, pro *aeg-ajalt*), *norus* (8, pro *norgus*), *niipalju* (31, mõtte nõudel peaks küll õige olema *nii palju*), *teadlik milleski* (126, pro *mil-leski*) jt.

Eespoolpuudutatud ebatasasustest hoolimata tuleb kõnealust raamatut arvata ometi üsna ulatuslikuks eesti keele sõnatähenduste ning vormiselgituste ja reksiooniliste näidete alfabeetiliseks ning lausetega illustreeritud koguks, mis mitte küll ei ole arendatud süsteemikindlaks, lõpuni viidud ega keeleliselt mitte täiesti ühtlustatud valimiks, suudab aga tarvitajale mõndagipidi abiks olla enda keele täiendamise ning kindlustamise suunas.

Joh. V. Veski.

V. Kiparsky, *Fremdes im Baltendeutsch* (Mémoires de la Société Néo-Philologique de Helsingfors XI). Helsinki, 1936, 224 lk. + Eesti-Läti rahvustekaart.

Kõnealune teos noorelt Soome slavistilt, kes juba vareminigi on tuntud eriti laensõnade-uurimise harrastajana (vrd. väitekirja „Die gemeinlavischen Lehnwörter aus dem Germanischen“, a. 1934, artikleid „Virittäjä’s“ jm.), on teretunud uudiseks ms. ka eesti ja liivi k. sõnavara tundmaõppimise seisukohalt. Teose sihiks on anda ülevalde balti-saksa keeles leiduvaist kõigist võõrelementidest (lk. 29—77 eesti-liivi mõjud, 77 jj. läti mõjud, lk. 125 jj. rootsi m., lk. 134 jj. poola m., lk. 141 jj. vene mõjud, lk. 197 jj. jidiš-keele m., hollandi m. — 2 sõna — ja lähtekohaldasa tumedad võõrelementid). Lõpuks (lk. 207—211) antakse lühike ülevalde käsiteldud laensõnade häälikulisist esindusist balti-saksas ja (lk. 212—217) laensõnade kultuur-alade-pärane rühmitus (loodus, põllundus, kodukultuur, kaubandus ja käsitöö, sõjandus, administratiiv-ala, vaimukultuur, üldlaadiga sõnad). Vaadeldud on niihästi sõnalaene kui ka tõlkleaene ja laensufikseid (viimaseid läti keelest *-neck*, *-neek*, *-nek* ja *-ing* lk. 122—3, venest verbaalsufiks *-aien* ja deminut. *-inka* lk. 196). Sissejuhatuses käsitletakse (Einleitung, lk. 9—22) balti-saksa keele kujunemislugu ja selle mõistet.

Kui järgnevas arvustavas pilguheites piirduda päämiselt meid huvitavate balti-saksa ja eesti-liivi laenusuhetega, siis on põhjust järgmisi märkusi. Silma torkab kõigepäält balti-saksa keele mõistet k i t s u s, nii nagu selle on omaks võtnud autor oma töö sissejuhatuses: „man muss die Balten selbst den Wortschatz ihrer Sprache bestimmen lassen und man darf als „Baltendeutsch“ nur dasjenige bezeichnen, was von Balten selbst ohne Stilisie-

rungsabsichten schriftlich fixiert worden ist“ (lk. 17). Selle „baltlase“ mõiste, kelle keel on teose käsitlusobjektiks, hõlmab ainult haritud kaupmehe, literaadi ja aadliku (lk. 16: „Jeder eigentliche Deutsch-balte, d. h. ein gebildeter Kaufmann, Literat oder Edelmann...“). Nii siis teos vaatleb ainult enne-maailmasõja-aegse balti-saksa haritlase ja ülemkihi keelt, kuna mitte just päris olematu lihtbaltlase („herabgekommene Leute deutscher Sprache“, „kleine Leute“, „Kleindeutschen“, „Knoten“, lk. 16) keel, milles võõrelemente on hoopis rikkalikumalt, jääb käsitlemisel kõrvale, loomulikult ka nn. kadakasakste („Halbdeutschen“) keel. Võõrelemente, mida nn. „pärisbaltlane“ ei pea omaks, pole autor niisiis käsitlenud, ja selle juures on kahtlemata võinud juhtuda meelevaldsusi ja muud selletaolist. Balti-saksa keelt praegu, kus Baltimail juba ligi kakskümmend aastat seisused on kaotatud, veel seisusekeelena käsitella tundub anakronistlikuna. Sellist ainekäsitelu õigustab osalt ainult see asjaolu, et teoses on tõesti päräõhk pandud balti-saksa laen-elementide vaatlusele XII saj. lõpult kuni Maaailmasõjani, resp. Eesti ja Läti iseseisvumiseni, s. o. ajani, millest päälle just nii eesti kui läti keel oma ühiskondliku tähtsuse järsu tõusu tõttu on saanud tugevama teiste keelte mõjustamise võime. Sellisest puhtajaloolisest perspektiivist aine võtmist osutab ka see autori talitusviis, et ta oma teose kandvama osa on jaotanud kahte ossa: I. Einfluss der einheimischen Bevölkerung (lk. 23 jj. — eesti-liivi-läti laen-lemendid balti-saksas) ja II. Einfluss der herrschenden Völker (lk. 125 jj. — rootsi, poola, vene laen-lemendid). Praegusest ajast lähtudes oleksid ju eestlased ja lätlased niihästi kohalikud kui ka valitsevad rahvad (herrschende Völker). Liigselt ajaloolise vaatenurga, mitukümmend aastat hilinenu, kammitsas olemist tõestab ka see, et autor kadakasakslase („die Halbdeutschen“) mõiste defineerimisel (lk. 15) peab ainuõigeks Bertram'i oma-aegset seisukohta, et kadakasakslased olevat „heraufgekommene Esten oder heruntergekommene Deutsche“. Haljale oksale jõudnud eestlane ja kadakasak pole ammu-ammu enam olnud ega olnud ka eelsõja-aegse Eesti ühiskonnas sünonüümid, ja allakäinud sakslasest on aru-harva küll saanud „pool-sakslane“ — kadakas keelelises mõttes, kuigi teda vahest balti-saksa seisuslik ühiskond pole tahtnud tunnustada „täissakslaseks“ selle sõna kunagises sotsiaalses mõttes.

Meid huvitavaist eesti-liivi (> balti-saksa) sõnavõrdlusist on mõned vaieldavad. Lk. 31 lv. *kola* 'Halbinsel jne.' ei saa olla ühenduses eesti sõnaga *mäekolle* 'Bergesabhang' ega ka balti-saksa ürikuulise (a. 1388, Riia) *colle*-sõnaga, sest see lv. kuju on trükivigane (Sjögren-Wiedemann'il *kōla* ~ *kāla*, Kettuse andmeil *kōla*, part. *kallā*), kuna liivi vastav tõeline tüvi *kall*- pole häälikulistel põhjustel kuidagi võrreldav kõnealuse balti-saksa sõnaga. Eesti *kolle*-sõna vasteks on liivis *kuolta* 'Ufer'. Küsimärgiga on varustatud ja väga kaheldavaks jääbki lk. 36—7 b.-saksa ebamäärase *jonusse* ja e. *joonune*, gen. *joonuse* 'betrunken, trunken' sõnade rinnastamine. Lk. 38 b.-saksa problemaatse *Kahbe* ühendamine e. sõnaga *kahv* 'Haufen' on juba häälikuliseltki riskantne. Lk. 39 (vrd. ka lk. 64 sub. *ra* 'Geld') b.-saksa kujude *karies*, *karietz*, *karetz* lähtekohana on esitatud e. *karjas*, *karjus*, usutavam ja ligem oleks e. *karjane*, gen. *karjase*, *karjajate*. Miks on lk. 41 e. sõna *kate* 'Decke, Bedeckung' (> ? b.-saksa *kate*) võrdluseks toodud sm. *katto* 'Dach', kui soomes on (vt. Lönnrot'i sõnarm.) palju ligem vaste *kate* 'betäckning, täcke jne.'? Lk. 42 väidetakse, et e. sõnal *katski* 'entzwei', *katki* polevat vastet liivis, mis

ei pea paika (vt. Sjögren-Wiedemanni sõnarm. ja Kettuse käsikirj. sõnarm., mida autor on tarvitanud). B.-saksa *Kisse*, *Kiesse* 'Kaulbarsch' sõna võib ilma lk. 44 avaldatud kahtlusteta pidada eesti laenuks, sest e. murdeis on sõnal *kiisk* ka ss-lisi vasteid (näit. Põhja-Tartumaal *kiiss*, mitm. *kiissad*), millest võib seletuda b.-saksa -ss- (*kiisə*). Lk. 55 arvamus, et b.-saksa *malewa*, *malwa* jne. 'Heerhaufen, Kriegsheer' võib olla b.-sakssasse laenatud nii eestist kui ka liivist paralleelselt, äratav teatavat kahtlust seetõttu, et (vähemalt Kuramaa liivis) ootaksime selles sõnas *v* asemel *b-d* (vrd. *li'ebi* ~ e. *lihav*). Lk. 57 *nosze* 'ein Mass' (ürikus a. 1509) ühendamine e. sõnaga *noss* 'Tracht, Haufen, Menge' on kahtlane seepärast, et viimane e. sõna võimaliku vene laenuna (vrd. vn. носить, ноша) on vaevalt kujuteldav eesti keeles XVI saj. algul; niisama on väga kahtlane XV saj. alguse ürikuis esinevat b.-saksa (Põltsamaa, Laiuse) sõna *nowten*, *nouten* lk. 57 ühendada e. *naud*, *naut* 'Geld' sõnaga, kuna viimane jällegi eestis on hiline läti laen. Eesti sõnas *piird* (~ *piir*) 'Umkreis, Grenze jne.' ei saa *d-d* kuidagi seletada (vrd. lk. 59) mitmuse genitiivist lähtunuks. Lk. 60—61 b.-saksa *perne* 'Grenze, Grenzzeichen' ja eesti *piirne* 'Grenz-' sõnade ühendamine on raskesti usutav (vrd. Wiedemanni sõnarm. *üle-piirne* 'Grenzachbar' on b.-saksa ühendatavast vastest kaugel). Lk. 62 b.-saksa *Poiso* lähtekohaks on toodud e. *pois* (s. o. *poiss*), veel täpsem on muidugi *poisu* (mis küll Wiedemanni sõnarm-us puudub). Lk. 64 b.-saksa *pulkern* 'pfuschen jne.' ja e. *pulgatama* 'die Überbleibsel [*pulgad*] beim Schwenden sammeln und brennen' isegi küsimärgiga ühendada tunnuks olevat riskantne, nii häälikuliselt kui ka semasioloogiliselt. Lk. 66 käsitletava b.-saksa *Riege* vasteks on liivi *k*, poolt *rī*, *rī'*, mitte *rī*. Lk. 67 e. *ropsitakud* sõna esiosa peetakse alamsaksa laenuks (< *rōpe* 'raufen'), mis on võimatu; vrd. pigemini sm. *ropsia* 'slå med rassel jne.' (Lönnrothi sõnarm.). Lk. 68 e. sõna *sai* peetakse laenuks vn. sõnast **caя*, *cajka*, küid vastuokselt tõenäoselt just vene sn. *cajka* on laen eestist (vt. *Kalima*, SUST XLIV, lk. 212, *Mägiste*, EK 1926, lk. 49—51). Pole sugugi kindel (vrd. lk. 69), et eesti *solk* oleks rootsi laen, sest seda tüve võib kohata isegi lüüdi murdetekstides; sm. *solkata* puhul vrd. *Paasonen*, SUST XLI, lk. 102, kus on esitatud selle tüve sm.-ugri vasteid. Lk. 69 paikapidava rinnastuse b.-saksa *solkern* ~ e. *solkima* puhul tähendatagu, et eestis leidub ka *r*-line vaste *solgerdama* (näit. Põhja-Tartumaal, puudub Wiedemanni sõnarm-us). Lk. 72 b.-saksa *ticken* tuletamine e. sõnast *tiksuma* 'schluchzen jne.' jääb häälikuliselt vaieldavaks (miks b.-saksa -*ck-* = e. -*ks-*?), mitte võimatum poleks seda b.-saksa sõna tuletada e. verbist *tihkuma* 'wimmern jne.'. Täiesti võimatu on lk. 75 b.-saksa sõna *waynyg* seletuseks eesti lähtekuju **vaenek* rekonstrueerimine (võrreldud on seejuures e. *vaena* [trükkiviga, p. o. *vaene*] 'elend, schwach jne.'). Nimelt 1) pole usutav, et a. 1407, mil on pärit sõna *waynyg*, oli e. sõnas *vaene* juba *v* kadunud¹ (< **vaivainōn*), 2) eesti rahvkl. deminutiiv *vaeneke* (pro *vaeseke*, ebatavaliselt nominatiiv + *ke*-sufiks) oma anomaalse tuletusviisiga on vaevalt nii vana, XV saj. algusse ulatuv, 3) sufiksi lühenemise oletuseks (-*ke* resp. -*kene* > -*k*) pole alust. Kui kõnealune b.-saksa sõna peaks olema eesti päritoluga, siis vähemalt puhthäälikuliselt seisukohalt oleks laitmatum lähtuda tüvest *vaen* (< *vain*) + *ik*-sufiksist (vrd. e. *vaenlane* 'Feind' mur-

¹ Sellele on tähelepanu juhtinud allakirjutanuga jutlemisel mag. Lauri Posti.

deis ka sõimu- ja vandesõnana, ja b.-saksa *waynyg* näikse oma tähenduselt olevat viimasele lähedane). Lk. 75 b.-saksa *Wemgalle* pole päris kindel läänemere-soome sõna, vähemalt eesti-liivi vastete (*vim-makala*, *vimba*) rinnastamine siin nõuaks ligemat häälikulist motiveerimist. Seejuures ei saa opereerida eesti vastega *venkal*, mille Wiedemanni sõnarm. annab tähekesega varustatuna, nii siis ebarahvakeelsena, ilmesti just *Wemgalle*'st eesti keelde kohendatuna.

Eesti-liivi sõna-laenude loend b.-saksas sisaldab umb. 180 numbrit, neist on enamik laenuvastusi tehtud juba samade laenuvahekor-dade varasemate käsitlejate (Sallmann'i, Ojansuu, Suolahti jt.) poolt. Kuid autor on andnud ka omalt poolt hulga etümoloogilisi lisandeid ja on teinud tabavaid parandusi seniseis sõnarinnastusis. Selleks on tal olnud häid eeldusi, sest ta on saanud kasutada oma eelkäijatega võrreldes uusi balti-saksa leksikaalseid aineistikke (ms. b.-saksa suure murdesõnastiku käsikirjalisi materjale Riias). Eriti b.-saksa sõnade geograafilist levingut jälgides on autor paljudel kordadel täsmenda-nud senise uurimise tulemusi. Eesti ja liivi keele ilmesti mitte täie-liku tundmise ja üldse läänemere-sm, keelte uurimisest eemal seis-mise tõttu on eesti-liivi laenude käsitlemisel autoril juhtunud koguke komistusi, mis tema töö väärtust tumendavad. Tähendatagu lisaks üiemal-esitatule, et eesti ja liivi sõnade läänemere-sm, resp. soome-ugri etümoloogilised andmed on esitatud väga juhuslikult ja harva, sellest hoolimata, et lk. 19 öeldu põhjal peaks tohtima just eriti eesti etümoloogiate täpsemat jälgimist oodata („... mussten bei den estn. Quellwörtern soweit möglich die finnisch-ugrischen Entsprechungen oder, falls das estn. Wort selbst entlehnt war, seine Quelle angegeben werden“). Teoses on aga siin sulgudes tsiteeritule vastupidi rohkeil kordadel jäetud eesti resp. liivi sõna algupära puudutamata isegi juhtudel, kus selle mainimine oleks väga kerge olnud (kas või näit. Setälä „Bibl. Verzeichnis“i järjekindlamalt kasutades, Saareste „Leks. vahekordadesse“ pilku heites, kalanimedede puhul J. Sebestyén-Németh'i uurali kalanimedede-uurimust NyK XLIX tsiteerides jne.). Spetsialisti-etümoloogi töös, nagu kõnealune Kiparsky oma, peaks õigust olema oodata just kirjanuduse käsitlemise järjekindlust.

Kokkuvõtteks võime öelda, et K. töö viib meid küll sammu edasi b.-saksa ja eesti-liivi laenusuhete tundmise teel, ent see samm oleks olnud pikem, kui autoril oleks olnud tööks enam fennougristi pre-dispositiiv. Siis ta vist poleks tarvitanud lõuna-eesti murde kohta iganenud nimetust „dörptestnisch“ (vt. lk. 47 s. v. *Kulle*), võib-olla ka mitte Eesti ja Läti kohanimedest nende saksakeelseid kujusid (*Mitau*, *Dorpat* jne.; motiveeringut vt. lk. 18—19). Teose järgosas, millel siin niikuinii pikale venivais artlusis pole võimalik lähemalt peatuda, on b.-saksa indo-euroopakeelsete (läti², vene, rootsi, poola jt.) laenude käsitlemisel autoril arvatavasti olnud õnnelikum käsi. Mõningaid märkusi on sellegi osa lugemisel keelele kerkinud, näit. lk. 161—2 peetakse b.-saksa vene laensõna *Koptschik* (< ковщикъ, 'Schöpffkelle jne.') kirjutusveaks pro **Kowschik*, mida ta siiski ei tarvitse olla, kui arvestada, et ka eestis see laensõna esineb ps-lisena

² Läti laenude arv b.-saksas on eesti laenude omast tunduvalt suurem. Ja seda, nagu autor on õieti seletanud, peamiselt just selle-pärast, et ka balti sakslus ise on praegu ja varemingi olnud Lätis suurearvulisem kui Eestis, juba laenude vastuvõtu pind n. ö. on olnud sääl avaram.

(*kopsik* Wied, teatel Hiiumaal, E. Elisto teada Virumaal tavalisena ja allakirj. teada Põhja-Tartumaal). Indo-euroopa laenusuhteid käsitlev teose osagi pakub rohket huvi eesti ja liivi k. uurimise seisukohalt vaadatuna, sest sääl on paljudes sõna-artiklites riivatud eesti resp. liivi etümoloogiaid (näit. lk. 96 s. v. *Lohm*, 98 *muken*, 100 *Nucke*, 101 *Päcke*, 103 *Pastel*, 104 *Peldik*, 110 *rummeln*, 114 *Talkus*, 115 *Tumm*, eesti *tumm* 'Schleim von Hafer oder Gerste', 121 *Hundsna-gel* — e. *pininagl*, *-nael* [selle etümol. kohta vrd. ka *Ariste*, Eestirootsi laensõnad, lk. 11—12], 163—4 *Kupitze*, 201—2 *Burkan* — e. *por-gand*, 202 *Kurni*, *Kurnik* — e. *kurn* [autori huvitavad artlused tunnukse olevat vaieldavad] jne.). Eriti huvitavana mainitagu lk. 199 antud e. sõna (talli-) *later*, *lahter*, *latar* etümoloogia lahendamise võimalus: < b.-saksa *Latere*, mis omakorda on laenatud hollandi keelest (< *latier*) Teine hollandi laenu juhtum b.-saksas lk. 200 — *paien* 'streicheln, Kinder lieb-kosen', *pai* 'lieb, teuer' jne. — on küll kahtlane; see peaks küll ikkagi b.-saksas olema eesti (?liivi, ?läti) laen, nagu varemini on arvatud.

Võrdlemisi rohkete eeltööde olemasolust hoolimata on b.-saksa laenusuhete mitmekülgse tõttu nende kriitiline jälgimine küllalt nõudlik ülesanne. Kiparsky kogu töö tähelepanelikult läbi lugenul pole põhjust kahetseda oma tegu ega autori tegu, s. o. teose kirju-tamist. Puudustest hoolimata annab see teos esialgse ümariku üle-vaate b.-saksa (= balti kunagise ülemkihi) keele rohkearvulisist võõrelementidest ja näitab huvitaval viisil, kuidas ka hermeetiliselt sulgunud keeleühiskond ei saa läbi ainuüksi omade keele- ja mee-le-varadega.

J. Mg.

Jalo Kalima, **Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat**. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 202. osa. Helsingi 1936. XVI + 252 lk.

Läänemere-sm. keelte vanade balti (leedu-läti) laenude pääesiti-ks on tänini olnud geniaalse V. Thomseni taanikeelne „Berö-ringer mellem de finske og de baltiske Sprog“ (a. 1890), mis väikeste parandustega saksakeelses väljaandes (Thomseni kogutud teoste IV köide, a. 1931, prof. O h r t'i tõlge) on saanud teadlaste ja õppi-jate laiemale hulkadele kättesaadavaks ja loetavaks. Kuid ligi poole-saja-aastase ajavahemiku järele on selles teoses tema peagu ületa-matust õnnestunusest hoolimata mõnigi üksikasi vananenud. Ja selle aja jooksul on tehtud hulk uusi laenuühendusi ning laenuseletuste ümberlükked, mis nii õppijale kui ka uurijale oma laialipaisatuse tõttu (ainukeseks sellealaliseks ulatuslikumaks Thomsenit täienda-vaks eritööks on teatavasti H. O j a n s u u „Lisiä suomalais-baltti-laisiin kosketuksiin“, Suomi IV j., 20. osa) on raskesti kättesaadavad, käesoleva, kaua aega oodatud teose autor on endale ülesandeks võtnud anda kriitiliselt läbisõelatud ülevaade kõigist aegide jooksul kuni tänini käsitletud ja autori arvates tõsisemalt arvesse tulevatest vanimatest, algsomeaegsetest balti laenudest lmsm. keelis. Metoo-diliselt ei paku teos uut, käsitusviisi ja töö jaotus on pääjoontes sama, mis Thomseni uurimust päle meie laenude-uurimusele on omaseks saanud: 1) varasema uurimistöo iseloomustus ja kriitika lk. 1—31, 2) balti keelte asend indo-eur. keelkonnas lk. 32—39, 3) balti keeled ja rahvad lk. 40—48, 4) üldmärkusi lmsm. ja balti keelte vahelisist kokkupuuteist lk. 49—51, 5) balti häälikute vastete käsitelu lmsm.

laenudes lk. 52—85, 6) alfabeetlik laenude loetelu lk. 86—184, 7) kokkuvõtlik ülevaade ja järelused lk. 185—197, 9) balti laensõnade kultuurilooline tähendus — laenude rühmitamine kultuurialade järgi lk. 198—200, 10) lisand sõnaloetelule — 5 kaheldavat laenuoletust lk. 201—204, 11) käsitletud sõnade register eri keelte järjekorras lk. 205—250, 12) õiendusi ja lisandeid lk. 251—2. Teos on mõeldud esmajoones akadeemiliseks õpivahendiks, seepärast on teretlunud ja õigustatud temas (äsjamainitud pkt. 2 ja 3) balti keelte ja rahvaste tutvustamine, mis puhtuurimuslikus teoses oma populaarsuse tõttu oleks üleaarne.

Kalima teosega tutvumisel selgub, kui püsiva väärtusega on Thomseni laenude-uurimuse lõpptulemused. Thomseni püstitatud häälikulised kriteeriumid oma olulises osas püsivad tänapäevgi. Sel alal on tulnud ainult paar nimetamismäärset lisa: balti sõna-algulise *st*-kahesuguse substituutsiooni oletus lmsm. laensõnus (vrd. e. *teivas* ~ sm. *seiväs* jt. lk. 63—4, vrd. ka ? *sammas* lk. 159, ? *sakara* jm. lk. 203, ? *suova* lk. 204) ja balti *eu* (>*iau*) vastete leidmine lmsm. keelist (lk. 75 sm. *leuka*, e. *loug* jne., sm. *reuna* [e. *rõun*] jm.). Laenudena käsitletud umb. 200 sõna¹ hulgas on $\frac{2}{3}$ Thomseni etimoloogiad, umb. $\frac{1}{3}$ hilisemalt autoreilt (Kalima, Setälä, Toivonen, Tunkelo, Būga jt.). Lisaks on laenudega ühises loendis umb. 20 etimoloogiat, mis kas on vastupidi läänemere-sm. keeltest laenatud balti keeltesse (veps. *hähk* 'tuhkur' lk. 102—3, *kaakas* lk. 112, ? liivi *kēy* 'mära' lk. 117, *kulu*[hein] lk. 121—2, ? e. *laed* lk. 128—9, *laev* lk. 129, ? *purje* lk. 148) või mis ehk ainult juhuslikult on ühesarnased teatavate balti sõnadega (näit. *karnel* lk. 106—7, *ruske* lk. 158, *teder* lk. 167—8, *vaŕs* lk. 177—8), olles tõenäoselt lmsm. omad sõnad, või mis võivad pigemini olla laenatud mingist teisest indo-euroopa keelest (vt. *lava* lk. 131, ? *mödu* lk. 138, *rihm* 155—6, *sammas* lk. 158—9, *tiine* lk. 169). Ülevaatlikkuse huvides oleks küll vajaline olnud viimast laadi sõnad, mis autori arvates pole algs. aegsed balti laenud, ja ka mõned algupäraldasa tumedad sõnad (näit. lk. 118—9 *kirst*, sm. *kirvi*, *kiuru*) esitada eraldise rühnana. Praegune läbisegine esitus võib õppijale segavaks saada, eriti kuna paari autori poolt balti laenuks peetava etimoloogia juures on ära jäänud laenusuunda tähistav lühend („< balttil.“; näit. *vuona* lk. 181—2). Kindlaid laen-etimoloogiasid on ikkagi kõige rohkem Thomsenilt pärinevas loendi-osas, kuna hilisemaist etimoloogiaist enamiku on Kalima õigustatult varustanud küsimärgiga. Seegi jälle viitab Thomseni uurimuse klassilisusele. Kuid paljud Thomseni etimoloogiad on juurde saanud Kalimalt täiendavaid andmeid (eriti lmsm. eri keelis ja lapis leiduvaid vasteid), häälikulise motiveeringu täsmendusi ja korrektsioone. Balti laenude varasema uurimise kirjelduse osas on feno-ugrika spetsialistidelegi eriti huvitavaks lugemispalaks leedu uurija K. Būga (resp. tema õpetaja K. Jauniuse) sellealalise töö tulemuste pikem refereerimine lk. 14—23. Need leedu keeli avaldatud laenukäsitlelud on midu meiepoolsele uurijaile raskesti kättesaadavad ning jälgitavad. Balti laenude uurimise edasiviimise seisukohalt oleks olnud huvitav näha autori poolt hüljatud seniste etimoloogiate täielisemat esitust — käsitletavas töös on viimaseist leidnud mainimist ainult osa (päämiselt varasema uurimistöö ülevaates, mõned juhtumid ka laenudelendis, näit. *teder*). Sest laenu hüljatavuse või vastuvõetavuse mõiste pole

¹ Allakirj. absoluutsele täpsusele mitte pretendeeriv arvestus on: Thomseni etimoloogiasid 133, hilisemaid 66.

väga kaljukindei. Näeme seda selgesti Kalima enda ainekäsitlelust, kus mitmel korral näeme uuesti esile tõstetavat unustatud või hüljatud, hiljemini uuesti „avastatud“ etümoloogiaid (näit. *kääbas*, *kääp* lk. 14, 126, jm.). Seda võib tulevikus juhtuda ka mõne praegusel momendil, praeguste teadmiste juures hüljatava etümoloogiaga. Ja isegi, kui ka teatavad laenuoleatud jääksid igavesti proskribeerituiks, oleks negatiivsed andmeid sisaldaval bibliograafial tuleviku-uurimisele vähemalt oma hoiatav mõte.

Balti laenude kultuurilooline tagapõhi K. uurimuses (vt. eriti lk. 192—5 ja 50—51) jääb vähe teisendunult pääjoontes samaks, millisena teda juba on kujutelnud Thomsen: need on laenatud algsoomese alates umb. a-st 500 e. Kr., laenamiskokkupuuted on aset leidnud Dnepri ülemjooksul, laenuandja poole ligem määritletu (? mingi kadunud balti keel või muinasläti murre või muinasleedu m.) osutub võimatuks. Laenamine on toimunud mitme sajandi kestel, selles niisiis on varasemaid ja hilisemaid laene, kuid nende ea liigitlemine pole võimalik. Arheoloogid leiavad, et balti mõju läänemere-soomlasile (eriti praeguse Eesti alal) on väga tugev olnud nimelt keskmisel raua-ajal (a. 400—800 p. Kr.), s. o. hilisema algsm. ajal, läänemere-sm. rahvaste lõpliku hargnemise aegu. Sellest ajast oleks mudugi oodata ka keelelisi mõjustusi. See oletatav laenukiht on aga laenude-uurimisel seni täiesti selgitamata. Võib olla, et ka tuleviku-uurimisel selle selgitamine kunagi ei õnnestu, kuid igatahes peaks laenude-uurimine esialgu vähemalt tähelepanu juhtima sellele vastuolule keeleteaduse ja arheoloogia seniseis töötulemusis. Või on sellelt keskmise raua-aja kokkupuute-ajastult pärit balti laene ainult eestis ja liivis, nimelt vastava vanema, seni ligemalt analüüsimata laenukihi näol? Kahju, et K. teos neid laenukihtide-probleeme ega arheoloogia — keeleteaduse vasturääkimusi pole võtnud kaalumisele. Ka õpperaamatus oleks neil oma mõte ja otstarve. Arheoloogide seisukohtadega kooskõlastamata on ms. ka lk. 48 väide, et „Balttilainen heimo on ikimuistoisista ajoista saakka asunut Itämeren rannikolla, Suomenlahdesta Presteliin (Königsbergin tienoille) saakka...“

Lõpuks lubatagu teha mõned hajalised märkmed laenude häälikulise käsitletu ja üksik-etümoloogia te kohta. Algsoome *st :zt* astmevaheldust peetakse lk. 58—9 ja 151 nii kindlaks, et balti laenudes balti sõnaseemise *st*, *zd* vastena loetakse ootuspäraseks ainult *-ht-d* (*lahto*), mitte *-st-d* (*rastas*, *räästas*). Väga kaheldav asi. Astmevahelduse oletusele on maad antud ka mõnel muul väga kaheldaval korral (lk. 74 *ai ~ ei* astmevaheldus, lk. 124 sm. *kuuro*-sõnas *n-i* kao seletus astmevaheldusega, lk. 186 sm. *lanka ~ e. lõng* jt. esimese silbi *a ~ o* vaheldused võimaliku astmevaheldusnähtusena). Eesti *tõuras*, sellest hoolimata, et *Wiedemanni* järgi temal on ka täh. 'Rennthier', ei saa kuidagi ühte kuuluda sm. sõnaga *tarvas*, sest see on kindlasti algne *-pr*-sõna (vrd. *tõbras*, vadjas *Mustose* järgi *tõbras* 'peura, hirvi' — ? germ. laensn., vrd. FUF XIII, lk. 458); vt. lk. 75, 166. Lk. 81 mainitav e. kalanimi *eherus*, *iheris* oma lõpuvokalismi poolest pole eriti võõristav, vaid siin on tegu *us-*, *üs-*lõpulistele omadele sõnadele nõjumisega (vrd. teisi selletaolisi autoril lk. 77, lk. 82 *salu* jm.). Sõna *tuhat* käsitlemisel (lk. 83, 170 — NB näit. vadj *tuhatta*) võiks vahest kõne alla tulla partitiivi paigutine nominatiivi kandumine. Lk. 87 e. *ainu*, *ainute*, *ainumeste* oma *u*-vokalis-miga pole muud kui germ. päritoluga sm. *ainoa* vasted. Lk. 90 sm. *ajattara*, *aattara* ja eesti vandesn. *äijätär* (Wiedemannil küll *äiätär*) ei saa häälikulisil põhjusil olla ühendatavad; viimase puhul vrd. e.

äi, omast. äio = äitätär. Lk. 94 e. *haganik* 'Kaffischeune jne.' ei võiks kuuluda otseselt ühte oma sünonüümsete sõnadega *hagarik*, *hagerik* — see on ilmses tuletuslikus ühenduses sõnaga (*h*)*agan* 'Kaff, Spreu'. Lk. 95 e. *hale*, eL *halle* 'bleich' (= *hälle*, sekundaarne geminatsioon!) ei saa olla ühenduses sõnaperega *halla*, *hall'* jne. Lk. 100 balti laenuna käsitledav sm. *helle*, g. *helteen* 'schwül; Hitze' vajaks küll vähemalt teist küsimärki; vähemalt e. *helge* 'schwül' ei saaks viimasega ühte kuuluda (vrd. *hele*, sm. *heleä* — *helge*, eL *rässe* < **raseä* — eP *raske*, *valus* — *valge*, neis kõigis g, k on suffiks-element). Pole hästi usutav, et a ~ õ vahelduse tõttu e. *kõbli* (*kõblas*) oleks vanem balti laen, *kabli* hilisem läti laen, vrd. lk. 120. Pigemini mõlemad sõnakujud on ühiselt läti pärit, a ~ õ vahelduse suhtes vrd. näit. e. hilist laensn. *valsk* 'falsch', *valskus* ~ *võfs*, *võfskus*. Päril kindlaks peetava sm. *kurko* 'ein böser Geist jne.' puhul on allakirjutanal püsivaid kahtlusi „oi-, ei-deminutiivide“ lk. 92 kirjutamisest saadik. Lk. 124 sm. *kyäs*, *kyk(k)ö* jne. laenuks pidamise puhul on häälikulised raskused nii tõsised, et on põhjustatud teose autori tõsised kahtlused, küllap oleks põhjendatud koguni selle laenuloendist väljajätmine. Lk. 136 lv. *moi*, p. sg. *mōjā* on igatahes oma pika vok. tõttu hiline läti laen, mitte otseselt e.-sm. *maja*'ga võrreldav. Sõna *mulk* kuulub, nagu autorgi kahtlemisi arwab, igatahes eesti-liivi-läti hiliste kokkupuudete alale, nii siis on loendis võõrkeha. Lk. 147 sm. *pelu* ~ vadj. *peltti* (NB -tti!) ühtekuuluvus vajaks häälikulise külje motiveerimist. E. murdekujule *rehm* (*ih* > *eh* sekundaarselt) antakse selle e-lisuse tõttu liigselt suur tähendus *rihm*-sõna etümoloogia vaatluses lk. 155—6. Lk. 170 e. *tõug*-sõna 'Haufe, Partie, Stamm, Sippschaft, Race, Sorte' balti laenuks pidamine (vrd. leedu *daug* 'viel' jne.) tunnukse kaheldav; pigemini maksaks küll katsuda selgitada tähendusõpilisi küsimusi selle sõna ja *tõug* 'Sommersaat jne.' vahel ja kaaluda nende kahe *tõug*-sõna algset identsust. Sm. verbi *väittää* kahtlevgi ühendamine teatavate balti vastetega (Büga järgi võrreldud balti tüvega *vait*- 'puhua', lk. 176) ei saaks enam üldse tulla küsimusse nüüd, kus Hakulinen, Vir. 1935, lk. 449—451 on usutavalt tõestanud selle sõna ühtekuuluvuse noomeniga *vägi* (sm. *väki*)². Liivi *ve'l* 'vielä' lk. 178 pole otse võrreldav e. *veel*, sm. *vielä* jt. lmsm. vastetega, vaid oma katke tõttu peaks olema hilises otseühenduses läti sõnaga-*vël* 'noch jne.'. Sõna *äke*, sm. *äes* jne. all lk. 184 on ms. ka eL kujusid *ägl*, *äkl* peetud vanemaks balti laenuks. Häälikulistel põhjustel see on võimatu (kuidas seletada tüves esinev -l-?). Allakirjutanule näib, et lõuna-estli *ägl*, g. *ägli*, *ägte*, *ägla* ~ *ägli* 'Egge' (Wiedemann), setu *äg'il* id. on koguni eraldatav eP *äke*-, *äes*-sõnast, sest ta on hilisem läti laen, vrd. Endzelin-Mühlenbach'i sõnarm. *eglis* ~ *egles* 'eine (hölzerne) Egge' (viimane on etümoloogilises ühenduses sõnaga *egle* 'die Fichte jne.', vn. *e.v* — karuäke on olnud just k u u s e oksist).

Tervitatav on K. teoses, et üksikute laensõnade eri lmsm. (resp. lapi ja volga-sm.) keelis levikut on katsutud jälgida võimaliku täpsusega. Sest kui edaspidi kunagi võimalduks hakata liigitama vanemaid balti laene kahte ülemal oodatavaina mainitud eri kihti, siis

² Hakulise kirjutise ilmumise aegu oli Kalima teose kõnealune koht küll ilmselt juba trükitud, aga Hakulise mainimine oleks võimalik olnud teose lõpul, lk. 251—2 leiduvate lisandite hulgas. Päälegi on sm. *väki* ja *väittää* etümoloogiliselt ühendatud juba varem-nigi, vt. Vir. I (ilm. a. 1883), lk. 253—4.

peaks levikulaius kujunema ms. üheks olulisimaks eraldamiskriteeriumiks (ainult liivis, eestis, vadjas ja ? läänesoomes esinevad laensõnad enamasti võiksid kuuluda hilisemasse, veel laiemalt levinunud aga tavaliselt varasemasse laenukihti). Üksikuil juhtumel siiski on autoril teatava sugukeele vaste jäänud nimetamata, näit. lk. 101 *hihna* all liivi vaste (*nīn*, pl. *nīnād* 'Gurt, Gürtel [von Leder]' S j ö g r e n - W i e d e m a n n i l), lk. 114 *kela* all eesti vaste (*kōla*, vt. Lisasõnas-tikku, mida autor on kasutanud), võiks isegi küsimärgiga arvata lv. sõnal (lk. 145) *palā'ndōks* 'tuvi' leiduvat vaste vadjas (? Mustose jär. *pallas*, g. *paltaa* 'kyhkyinen' sisekaolisena < ? **palata-* < **palanta-*); eL *pahr*-sõnal täh. 'Eber' on vist olnud ka h-kaoline vaste (e. vana kirjakl. *Parro*, vt. näit. Saareste, Leks. vahek., lk. 60); sõnaperel *seura*, *sōber* jne. (vt. lk. 160—1) on esindaja ka karjalas (vt. näit. Tunkua murd. *šebra*, Suomi V j., 13. osa, III, lk. 31).

Tõosse on tema kauasest trükkimisest ja autori suurtest korrek-tuurikogemustest hoolimata jäänud ikkagi mitmeid parandamata trüki-vigu, näit. lk. 52 *violaišsaarekkailla* pro *-saarekkailla*; lk. 114 artiklis *keli*, 2. reas on tsitaadis sulgude ärajäämine eksitav; lk. 117 on trü-kitud „s. *kina* . . . ? > balttil.“ pro „. . . < balttil.“ (vrd. lk. 85. kust ilmneb mõeldud laenusuund); korduvalt esineb nimi *Buga* pro *Būga*, milline trükiviga ainult osas juhtumeis on parandatud lk-l 251 (pa-randamata aga näit. lk. 132 *Bugalla*); lk. 133 leiame algsm. rekonst-ruktiooni **loše-* pro **lošē-*, mitmeist punkti- ja komavigadest kõne-lemata. Segavaks ja töö üldväärtust alandavaks siiski trükivead ja mõned ebatäpsed tsitaadid ei kujune. Nagu lugejal eelnevate ridade toonist peaks olema võimalus järeldada, võib tööd ka muidu pisimärk-mete esilekerkimisest hoolimata lugeda õnnestunuks ja eriti just balti laenude õpperaamatu tihikut eduga täitvaks. Selle kõrval viib see teos just seetõttu, et prof. Kalima ise on aktiivseim nüüdisaegne balti laenude uurija ja seejuures niihästi balti (s-laavi) kui ka lmsm. keelte hää tundja ühtlasi, ka puhast teadust tubli sammu edasipoole.

J. Mg.

J. A. Lundell, *Skandinaviska folk-mål i språkprov*. Täxt I. Gotländska, östsvenska och norrländska mål. Stockholm 1936. 136 lk.

Rootsi murdeuurimise Metuusalalt, Upsala Ülikooli prof. em. J. A. Lundellilt, on äsja ilmunud esimene vihk skandinaavia keelte mur-denäiteid. Nagu eessõnas on öeldud, kavatsetakse käesolevas sarjas avaldada kõigi skandinaavia keelte (rootsi, norra, fäärö, islandi, taani) murdetekste täpses foneetilises transkriptsioonis. Käesolevas esimeses vihus on esitatud kolm rootsi murderühma: ojamaa, ida-rootsi ja Rootsi põhjamaa. Teatavasti käsitab ida-rootsi murderühm neid murdeid, mida kõneldakse Soomes ja Eestis. Numbritena 14—25 on toodudki keelenäiteid Ruhnust, Hiiumaalt (Kärdlast ja Reigist), Gammalsvenskbyst (Reigi asunikud Ukrainas), Noarootsist ja Pakri-Risti murdealalt. Kahjuks ei ole esitatud Vormsi ja väljasurnud Naissaare eesti-rootsiline murre (praegu kõneldakse Naissaares soome-rootsipärast kirjakeelt). — Ükski teine Eesti pinnal kõneldav keel pole olnud nõnda intensiivseis suhteis eesti keelega, nagu eesti-rootsi. Sellepärast on iga vähemgi kirjutus selle rootsi murderühma kohta aina teatud määranil oluline ka eesti keeleuurimisele. Nõnda võivad käesolevad murdetekstid eesti uurijale pakkuda head ülevaa-det sellest, kuidas eesti keel on süntaktiliselt mõjustanud rootsi keelt.

Peale selle tuleb just tekstis kõige paremini esile, kuidas eesti keelele omased häälikunähtused on tunginud ka rootsi keelde. Eriti olulised on trükitud allikaist vähe tuntud Gammalsvenskby keelenäited, sest nende varal on võimalik teha mitmeid vaatlusi selle kohta, missugune oli eesti keele häälikuline, leksikaalne ja süntaktiline mõju enne reiklaste väljarändamist 1781. — Kuna tekstid on enamikus folkloristliku sisuga, pakuvad nad suurt huvi ka eesti rahvaluule uurijaile. Nimetatagu siinkohal eraldi Reigis kirjapandud Vanapagana (Skratten) ja Kaval-Antsu (Osbäs-Hans) jutte.

Konservatiivsetele eesti-rootsi murretele on üldiselt pööratud suurt tähelepanu, nõnda et Eesti territooriumist on rootsikeelne ala saanud kõige laiaulatuselisema uurimise osaliseks. Lundelli murrete-antoloogia eesti-rootsi osa lehitsedes tekib aga tahtmatult suur kahtlustunne, et meil ei ole oma emakeele kohta vähemalt antoloogilistki murdetekstide kogu, mille kaudu võiksid muudki peale filoloogide saada lähema kujutluse eesti murrete huvitavatest omapärasustest.

Paul Ariste.

Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi.

3

Kohanimed (järg).

Aidu Vallavalitsus Viljandimaal küsib AES-i arvamust nimetuste *Aidu*, *Õisu* ja *Loodi* päritolu, eestipärasuse ja kõlavuse kohta, samuti ettepanekut nimetatud kolme valla liitumise puhul saadava valla nime kohta. AES vastab, et *Loodi* võib olla võõra päritoluga. *Aidu* on küll eesti päritolu, kuid esineb mitmel pool mujal nii suuremate kui vähemate kohaüksuste nimetusena. Ka *Õisu* on eesti päritolu ning seda soovitab AES-i juhatuse uue valla nimetusena alal hoida. *Paistu* on tuntud kihelkonnanimi ja ei sobi seetõttu valla nimetuseks. (Vlk. 15. I 35, nr. 3.)

Võisiku vallas Rannu külas Rannu valla piiril kavatakse avada kirjatalu, millele kohaliku vallaval, ettepanekul tahetakse anda nimeks *Emajõesuu*. Tartu Maavalitsus ei poolda seda nime ebamäärase kirjutusviisi poolest. PV küsib AES-i arvamust. Järgneb vastus, et *Emajõesuu* pole keeleliselt vastuvõetav. (Vlk. 18. IV 35, nr. 65.)

Järvamaal Vahastu vallas avatavale kirjatalule soovitakse panna nimeks *Lokuta-Saksasoo* või *Uudismaa*. AES soovib vastuses PV-le neist ainult viimast. (Vlk. 18. IV 35, nr. 66.)

Isaku valla postitalude uute nimetuste *Nurme I*, *Nurme II*, *Kalva* ja *Jõe* suhtes annab AES PV-le oma nõusoleku. (Vlk. 18. IV 1935, nr. 67.)

Kuigatsi valla *Soontaga* postiaagentuuri *Tammejaani* p.-ag-iks ümbernimetamise küsimuses vastab AES PV-le, et ta pole selle vastu, kui otstarbekohasus seda nõuab, kuid et puhtkeeleliselt seisukohalt oleks *Soontaga* säilitamine postiasutise nimetusena samuti vastuvõetav. (Vlk. 26. IV 35, nr. 68.)

AES-i ja Ülikooli Geogr. Kabineti esindajast moodustatud kohanimede-komisjon, kontrollides ja redigeerides Postalitsuse poolt 1934. a. väljaantud „Posti-, telegraafi-, telefoni- ja raadio-asutiste ning -abiasutiste nimestikku“, on märganud, et paljude valdade poolt

tarvitatud nimed erinevad tunduvalt nimedest, mis PV postiasutiste nimetustena on tarvitusele võtnud. Nii on märgitud näit. *Satseri* postiasutise paigana *Satserinna* vald, *Lümanda* postias. kohana *Lümanda* vald, *Riguldi* postias. kohana *Rikholdi* vald. Erinevus on tingitud sellest, et PV on püüdnud tarvitada õigeid ja rahvapäraseid nimetusi asutiste märkimisel, vallad on aga jäänud vana (tihti ka võõrapärase) nime juurde. Komisjon on leidnud, et kirjeldatud olukord pole loomulik, ja esitab küsimuse AES-i juhatusele. Viimane kaalub asja ning asub seisukohale, et lähtudes rahva- ja eestipärase nõudeist tuleks PV poolt tarvitatavad nimed ka valdade nimetustena ametlikult fikseerida ja tarvitusele võtta. Sellepärast pöördub ta siseministri poole palvega samme astuda selleks, et kõnealused postiasutiste nimed ka valdade ametlike nimetustena tarvitusele pääseksid (vlk. 26. IV 35, nr. 69). Kirjas esitatakse siis ka komisjoni poolt koostatud vastav ning siin järgnev nimestik (sulgudes senitarvitatud nimed):

<i>Einmani</i> (Einmanni)	või uus n.	<i>Lannametsa</i> (Laanemetsa)
<i>Vajangu</i>		<i>Lümanda</i> (Lümmada)
<i>Emaste</i> (Emmaste) ¹		<i>Nõmmküla</i> (Nõmküla)
<i>Halinga</i> (Hallinga)		<i>Paadrema</i> (Paadremaa)
<i>Jõelähtme</i> (Jõelehtme)		<i>Puurmani</i> (Puurmanni)
<i>Jõgisuu</i> (Jõgisoo)		<i>Raikküla</i> (Raiküla)
<i>Karjati</i> (Skarjatina)		<i>Riguldi</i> (Rikholdi)
<i>Kiuma</i> (Kioma)		<i>Satseri</i> (Satserinna)
<i>Kodasuu</i> (Kodasoo)		<i>Uue-Suislepa</i> (-Suislepi)
<i>Koluvere</i> (Kolovere)		<i>Vana-Suislepa</i> (-Suislepi)
<i>Konguta</i> (Kongota)		<i>Vana-Tänassilma</i> (-Tänasilma)
<i>Kuulja</i> (Kulje)		<i>Varhula</i> (Varbola)
<i>Käina</i> (Keina)		<i>Änge</i> (Enge)

Suislepa valla *Soe* kirjatalu *Soetsa'* kirjataluks muutmise vastu AES-il midagi ei ole (vlk. 23. VIII 35, nr. 150).

Samuti pole AES-il midagi Järvamaal Albu vallas oleva *Peedu* postiagentuuri *Järva-Peedu*ks ümbernimetamise vastu. Puhtkeeliselisest küljest oleks küll valla nimega senise nimetuse täiendamine soovitam (Albu-Peedu), kuid *Järva-Peedu* on kergemini kätteõpitan ja üldsuse teadvuses kohe õiget maakonda näitav, seega siis praktilisem. (Vlk. 14. IX 35, nr. 155.)

Nõmme Koolivalitsus palub, ettetulnud vaidlusi ja arusaamatusi arvestades, seletust, kuidas on õigem tarvitada, kas *Nõmmel* või *Nõmmes* ja *nõmmelane* või *nõmmilane*. AES vastab, et kohanimest *Nõmme* on meie senise keeletraditsiooni kohaselt ainuõiged kujud *Nõmmel* ja *nõmmelane*, mitte *Nõmmes* ja *nõmmilane*. (Vlk. 25. IX 35, nr. 161.)

Rakvere Vallavolikogu on otsustanud muuta *Mädapea* asunduse nime *Mäetamme*'ks ja *Saratovi* küla nime *Arupealse*'ks. Viru Aj. Maavalitsus palub AES-i seisukohti ses asjas, eriti *Mädapea* puhul, sest see esineb ka vanemates kroonikates. — Vastuses öeldakse, et AES-il pole midagi muudatuse *Saratovi* > *Arupealse* vastu, kuid et ta ei saa kuidagi pooldada *Mädapea* muutmist. *Mädapea* on üks meie vanimaid kohanimetusi, mistõttu pole soovitan, et see läheks kaduma. Teiseks ei saa see nimi olla ka halvatähenduseline, sest

¹ Vrd. siiski allpoolse erikäsitleluga (lk. 189—190).

nime teine osa *-pea* ei tähenda inimese ega paise pead, vaid maa-
nurka vastu sood, vastu mädasood. (Vlk. 19. X 35, nr. 178.)

Valgamaal Karula valla *Vissi* kirjatalu soovitakse ümber nime-
tada *Pikkjärve*'ks. AES vastab PV-le, et ta pole selle vastu. (Vlk.
6. XII 35, nr. 202.)

Tartumaal Torma vallas *Härjaoja* külas on avatud kirjatalu.
Vallavalitsus on teinud ettepaneku selle nimeks võtta *Ärjaoja*. PV
järelepärimisele, kumb on õigem, vastab AES, et juhatuse üksmeel-
sel otsusel *Ärjaoja* kui keeliliselt vigane oleks täiesti vastuvõtmatu.
(Vlk. 6. XII 35, nr. 203.)

Vao valla *Naraka* küla elanikud Virumaal soovivad küla prae-
gust nime kui halvatähenduselist muuta kas *Männiküla*'ks või *Män-
nisalu* külaks. Viru Aj. Maavalitsuse järelepärimisele vastab AES, et
narakas, gen. *naraka* tähendab kohati rahvakeeles sedasama mis
närakas, *näraka*, mispärast võiks Naraka küla elanike soovile küla
nime muutmise asjas vastu tulla. Uued nimed oleksid mõlemad kee-
leliselt vastuvõetavad. (Vlk. 13. XII 35, nr. 204.)

Auvere-Joala Vallavalitsuse küsimusele, kas sobib *Repniku* küla
uueks nimetuseks *Hiiemetsa*, vastab AES jaatavalt (vlk. 14. XII 35,
nr. 211).

PV-le vastab AES, et tal pole midagi *Freiburgi* kirjatalu *Toome*
kirjataluks nimetamise vastu, kuigi kirjavahetuses varem kõne all
olnud *Kangru* oleks omapärasem (vlk. 14. III 36, nr. 93).

Kolgaküla Haridusselts Kõnnu vallas Harjumaal soovib muuta
külanime *Kolgaküla*, sest naabruses asub Kolga vald, jne. Küla üld-
koosolekul on jäädud peatuma nimede juurde *Kallaku*, *Randla* ja
Lohja. Esitades motive nende poolt ja vastu, palutakse AES-i arva-
must. Viimane vastab, et esitatud uutest nimedest *Kallaku* oleks kõige
vastuvõetavam kui kõlaliselt hea ning mehine ja kooskõlas olev koha-
pealse maastikuga. Üleriiklikus asulate nimestikus teda ei leidu. Ka
Lohja oleks vastuvõetav, kuid see on tuntud kohanimi Soomes.
Randla on üle 50 korra võetud uueks perekonnanimeks, mistõttu sel-
lekujuliste kohanimede juurdesoetamine pole enam soovitav. (Vlk.
5. IV 36, nr. 121.)

Dr. O. Kallas juhib tähelepanu asjaolule, et kirjanduses (Eesti
VI. Saaremaa) leidub kohanimesid, mis erinevad vastavate maakoh-
tade rahva suus tuntud nimekujudest (näit. *Mullutu* pro *Mulutu*, *Lõm-
mala* pro *Lõmala*, *Lõmala*, *Ansjala* pro *Antsjala*, *Emmaste* pro *Emaste*
(Saartel olnud hiljutises kirikukeeleski tarvitusel *emased* ja *isased*
pro *naisterahvad* ja *meesterahvad*) jt. — AES vastab, et kohanimede
parandamine on Seltsis alati päevakorral olnud, kuid et kõiki pole
veel jõutud küllaldaselt kaaluda. Ms. *Emmaste* ~ *Emaste* küsimus
oli ligi aastakümne eest AES-i juhatuses kaalumisel, kusjuures leiti,
et *Emaste* oleks meie üldkeele seisukohalt halvatähenduseline, mis-
tõttu võiks päevakorda tulla selle nime muutmise küsimus. Selle-
pärast otsustati omal ajal jääda *Emmaste*-kuju juurde, millega nõus-
tub AES praegugi. (Vlk. 25. IV 36, nr. 153.)

Hiljem pärib Seltsilt Postivalitsus, kumb on õigem, *Emaste* või
Emmaste. AES vastab, et ta on küll teadlik sellest, et *Emmaste* al-
gupärane rahvakeelne kuju on *Emaste* (*emane* = kohapealses mur-
des *naine* ja *maste* = *Naiste*) ja et vanas kirjakeeles seda ainult
kirjutati kahe *m*-iga, kuid et üldkeele seisukohalt on AES eelnime-
tatud põhjusel omal ajal ja käesolevalgi aastal jäänud vahepeal kirja-
keeles väljakujunenud (muidugi ka sel kujul hääldatava) kuju *Em-
maste* juurde. AES-i juhatusele poleks siiski kategooriliselt *Emmaste*

nime parandamise vastu, kui kohapealsed asutised seda nõuaksid. Nagu aga kirjavahetusest näha, kohalik vallavalitsus seda ei poolda ja väidab, et *Emmaste* kohapealgi on juba läbi läinud. (Vlk. 15. VII 36, nr. 291.)

Dr. O. Kallas juhib veel tähelepanu kohanime *Kaarma* ekslikule tarvitusviisile — *Kaarmas*, *Kaarmasse* jne., sest rahvasuu tunneb ainult kujusid *Kaarmal*, *Kaarmale* jne. AES vastab, et teoksil-olevas E. Muugi VÕS-u V trükis on see juba õieti (*Kaarmale*-kujul) fikseeritud. (Vlk. 25. IV 36, nr. 153.)

Abruka Vallavolikogu on otsustanud muuta *Abruka* valla nime sel põhjusel, et peab seda võõrapäraseks (saadud *Abruka* saarel asuva mõisa järgi) ja et *Abruka* saar on ammu lahutatud *Abruka* vallast, kusjuures esineb palju segadusi posti kättesaamisel. Vallamaja ümbrust kutsutavat *Salme* jõe järgi *Salme*'ks, mida tahetaksegi anda valla nimeks. Siseministeeriumi Omaval-osakond saadab materjali AES-ile. — Viimane vastab, et ta ei loe küll nimetust *Abruka* võõrapäraseks, kuid et ta pole selle vastu, kui *Abruka* valla nimetus muudetakse *Salme*'ks neil sisulistel põhjustel, mis sealse vallavolikogu protokollis on ette toodud. (Vlk. 6. V 36, nr. 177.)

Keelemees K. Leetberg esineb AES-ile rea ettepanekutega, nimelt: 1) kirjutada *Šveits*'i asemel *Sveits*, 2) *Hüna* as. *Kiina*, 3) *Euroopa* as. *Eeroopa* ja 4) *Viljandi* as. *Villandi*. Proponent põhjendab kõiki neid üksikult. — Juhatus kaalub küsimusi, kuid leiab, et nende sõnade maksva kuju muutmiseks pole siiski küllaldast põhjust. (Prot. 5. VI 36.)

Harjumaal Alavere vallas *Taganurga* külas tegutseva *Taganurga* kirjatalu uueks nimetuseks soovitakse panna *Vella*. AES-il pole midagi uue nime vastu, kui otstarbekus seda nõuab. (PV-le 6. VII 36, nr. 282.)

PV järelepärimise puhul *Sangaste* vallas *Pelsi-Kuritse* külas avada kavatsetava kirjatalu nime asjus teatab AES, et kui see küla koosneb kahest endisest — *Pelsi* ja *Kuritse* külast, võiks kirjatalu nimetuseks olla kas *Pelsi* või *Kuritse*, olenedes sellest, kumma alal ta asub, või jälle *Pelsi-Kuritse*, kui see on tervikliku küla nimetus. (Vlk. 6. VII 36, nr. 283.)

Liigvalla Vallavalitsus praktilistel kaalutlustel soovib valla uueks nimeks võtta *Rakke*, sest vallamaja asub *Rakke* alevikus samanimelise raudteejaama juures jne. Järva Aj. Maaval. järelepärimisele vastab AES, et tal pole midagi selle vastu. (Vlk. 27. VIII 36, nr. 336.)

*

Keeleliste otsuste ülevaadet kahe viimase aasta kohta (sügisest 1934 — sügiseni 1936, täpsemalt kuni 15. sept. s. a., kiri nr. 350 viimasena) siinkohal lõpetades olgu veel kord tähelepanu juhitud asjaolule (vrd. sissejuhatuses, EK s. a., lk. 122 ül.), et ruumi kokkuhoiu mõttes pole võimalik EK-s käsitleda tuhandete üksikute perekonna- ja esnimede küsimusi, mis AES-ile hindamiseks esitatud (nii mõnigi kiri sisaldab nimestiku 50—100 perekonnanimega nende eesti- või võõrapärasuse määramiseks). Väljaspool lubatavate esnimede nimestikku olevate uute esnimede kohta on tulnud otsused teha enamasti eitavad, sest et need nimed suuremalt osalt on täiesti vastuvõetamatud või jälle pole kooskõlas raamatu „Eestipäraseid esnimiesid“ toimetamisel fikseerunud põhimõtetega. Nende avaldamisel polekski tähtsust. Väiksemast osast soovitud uutest esnimedest, mis AES-i juhatause poolt on tunnustatud vastuvõetavaks, avaldatakse EK-s lähemal ajal väike nimestik.

E. Ellsto.

Pisiküsimusi.

Meie igapäevane leib... ja augu kaevamine.

Vastuseletuseks E. Elistole.

E. Elisto vaidleb („Eesti Keel“ nr. 5, a. 1936) täisobjekti vastu lauseis (a) „ja meie *igapäevane leib* anna meile tänapäev“ (meieisapalves) ja (b) „kes teisele *augu* kaevab, see ise sisse langeb“. Ometi on neis täisobjekt täiesti õigustatud, b-lauses kindlasti ainuõige.

Vaadeldgem neid eraldi.

Kui ütelda: „ja meie *igapäevast leiba* anna meile tänapäev“, siis tähendab see, et Jumalalt ei paluta käesolevaks päevaks mitte täit leivamäära (piltlikult = kõigi käesoleva päeva elutarviduseks vajatavate asjade hulka), vaid et Jumal võib piirduda ka väiksema, pooliku määra andmisega. Igatahes teeb osaobjekt palve vähenõudlikumaks. Osaobjektiga palujad ei või seepärast teha Jumalale etteheiteid ega nuriseda, kui paljud inimesed kannatavad puudust ega saa mitte igapäev kõhtu täis süüa. Suurema sotsiaalse õigluse nimel tuleks paluda täisobjektiga. Tähendatagu, et ka piibli uue tõlke väljaandes („Piibel. Lühendatud väljaanne koolile ja kodule“, 1936) leidub: „meie *igapäevane leib* anna meile tänapäev“ (lk. 208, veerg 1) ja samuti piibli soomekeelses tõlkes: „*jokapäiväinen leipämme* anna meille tänapäivänä“.

b-lauses, nagu öeldud, on täisobjekt kindlasti sisuliselt õigem ja loogilisem. Sest siin on mõeldud ja mõeldav ainult valmis kaevatud¹ auk, kuhu kaevaja ise võib pärast kogemata kukkuda. Pilt on võetud jahipidamise alt, nimelt augu kaevamisest püünieks metsloomale. Auk kaetakse päält osavasti kinni, et ta olemasolu märgatav ei oleks, ja selle pääle sattuv loom kukub sisse. Kaevaja enese sissekukkumine on kujuteldav nõnda, et ta hajameelsuses või ööpimeduses sellest paigast läbi minnes satub augu pääle.

Osaobjekt „... *auku* kaevab...“ tähendaks auku kukkumist kaevamise ajal, mis on vaevalt mõeldav ja mitte kuigi suur õnnetus. Sest kui kaevaja on kaevates alles augu äärel, siis ei või auk olla veel kuigi sügav, nii et sellesse kukkudes võiks suurt haiget või vigastada saada või sellest mitte enam välja pääseda. Teatavast sügavusest alates aga, ja ammu enne, kui selle sügavus muutub kardetavaks, peab kaevaja, tahtes auku üha sügavamaks teha, ise olema augu põhjas, kühveldades säält labidaga mulda või kruusa välja, ja ta kukkumine sel hetkel ülalt augu põhja on ju võimatu. Ja kui ta augu äärele jälle üles ronides kogemata libastab ja tagasi kukub augu põhja ja seeläbi vigastada saab või enam välja ei pääse, siis kukub ta ikkagi juba valmis auku, s. o. auku, mis sügavuse suhtes oma ootustarvet püünieks täidab. Järelikult täisobjekt on siin paratamatu.

Pääleegi peetakse seda lauset ekslikult eesti rahva ütluseks ja koguni eesti vanasõnaks, püüdes nõnda selles esinevat osaobjekti õigustada rahvakeelsusega (eeldades, et kui rahvas ise tarvitab oma vanasõnas osaobjekti, siis peab see õige olema). Ei, see ei ole sugugi

¹ Autoril käsikirjas *kaevatud*, samuti tagapool *kaevades*, lihtselt ja järele 'järgi' tähenduses, siin need ühtlustatud ajakirja keelega. — Toim.

eesti rahva oma ütlus või vanasõna, vaid piiblist saadud tsitaatlause veidi ümbermoodustatud kujul, nimelt Saalomoni Õpetusesõnadest (p. 26, s. 27): „Kes *auko* kaevab, langeb issi senna sisse“ (Piibli I trükk). Järgmistes trükkides on esimese trüki objektiviga säilitatud. Tõenäoliselt aga ei ole kõne all olev eestikeelne lause otseteed piiblist saadud, vaid on tõlge tuntud saksakeelsest ütlusest „Wer andern eine Grube gräbt, fällt selbst hinein“, mis omakorda küll on mainitud piibllause järgi moodustatud (v. G. Büchmann, „Geflügelte Worte“). Kirjandusest ja saksa keelt oskajate haritlaste kõnekeelest on see siis ka eesti rahva keskele levinud ja üldtuntuks ning tarvitatavaks saanud, nii et seda on hakatud otse eesti omaks vanasõnaks pidama (nagu mõnesid teisigi võõrsilt saadud vanasõnu). M. J. Eisen annabki selle eesti vanasõnana ühes oma rahvalikus eesti vanasõnade kogus, nähtavasti Wiedemanni järgi, kelle raamatus „Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten“ (a. 1876) see esitatakse eesti vanasõnade hulgas. Et aga tõlkeis tehti omal ajal rohkesti objektiiviga ja liialdati eriti osaobjekti tarvitamisega, on ju tuntud tõik.

Huvitav on lõppeks märkida, et Wiedemanni mainitud raamatus antakse kõne all olev lause siiski õigesti täisobjektiga: „Kes teisele *augu* kaevab, langeb ize sisse“ (lk. 64). Kui täisobjekt selles lauses tundub mõnele võõristavana, siis johtub see lihtsalt harjumusest ja sellest, et osaobjekti kuulmise ja nägemisega selles on lapsest saadik rohkem harjutud ja et selle õigemust isegi teoreetiliselt tagantjärele püütakse endale sugereerida.

Joh. Avik.

Lõppsõnaks.

Allakirjutanu on rõõmus, et tema pisimärkmed on esile kutsunud kõnealuste täisobjektliste väljendite võrdlemisi täieliku ning üksik-asjalise põhjenduse, mis keelega tegelejaile kahtlemata pakub huvi. Teiselt poolt näitab aga see ka, kuidas väikesist üksikküsimusist võib välja arendada kaunikest keeleõpetuse filosoofiat. Kas tegelikul keeletarvitajal või isegi keelenormi määrajal iga üksikküsimuse puhul on võimalik nii palju kaalutella, jääb kaunis küsitavaks.

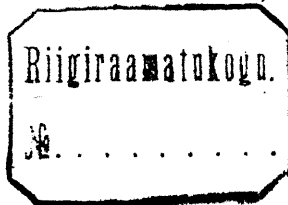
Ilma et poleemikat sugugi tahaks jätkata, olgu ainult nimetatud, et allakirjutanu jääb siiski siin osaobjekti pooldavale seisukohale. Samuti ilma et tema isiklik seisukoht iseenesest vajaks autoriteetset kaitset, olgu asja huvides nimetatud, et osaobjektlist väljendust kõnealustel juhtudel peavad ühel või teisel motiivil õigemaks ka keelemehed lektor Joh. V. Veski, prof. J. Mägiste ja prof. A. Saareste, kelle seisukohad praegusel momendil juhuslikult teada on.

E. Elisto.

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 30. XII 1936.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekaände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijale, tõlkijale ja kõigile keeletarvitajale. Silmas on peetud ka igakülgset teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimisid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.

VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimesid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936, 40 lk.

Hind 50 s. Kirjastaja: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjakäsit. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.

W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.

A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Eelmiste ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. siibi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste.

Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul.

J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*'i ja selle tule-
tiste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasust ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandest ms. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi- ja Eestipäraseid eesnimesid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijatele 20% (s. o. 1 kr. 95 s) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVI aastakäik, 1937)

ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril veebr., märts, aprill, mai, sügispoolaastal sept., okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbrit tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumber 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudelt raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Uued erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1937. aastakäigu tellijaile annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeeesti sõnaraamatult (vt. kaane siseküljel) saavad EK tellijad 20 % hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimed kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Vabriku 5—4. Tel. 2-81 (peatöimetaja).

HIND 35 SENTI.